

Hüccetü'l-İslâm, Zeynü'd-Dîn, Müceddid-i Kebîr,
Âlîm-i Rabbânî, Mürşid-i Kâmil, Hâdim-i
Şeriat-ı Mutahhara, Ehl-i Sünnetin Gözbebeği

İmâm Ebû Hâmid Muhammed

el - GAZALÎ

(Rahmetullahi aleyh)

إحياء علوم الدين

İHYÂU 'ULÛMÎ'D-DÎN

TERCÜMESİ

(BİRİNCİ CİLD)

(Müellifin mukaddimesi ve on «Kitâb»dan müteşekkildir)

www.ihya.org

ASLINA SÂDİK kâhınarak — çıkartma ve ilâve yapılmaksızın —
hâzırlanan bu İhyâu 'Ulûmî'd-Dîn Tercümesi, eserin ARAPÇA
ASLI GİBİ dört cilt hâlinde neşr edilmektedir.

Tercüme eden :

Ahmed SERDAROĞLU

Diyânet İşleri Reisliği Müfettişlerinden

İSTEME ADRESİ:

HUZUR

YAYIN-DAĞITIM

FARUK SAĞLAM

Çatalçeşme Sok. Yücer Han.
No:46 / Kat: 2 Cağaloğlu-İST.

Tel: 513 50 57

BEDİR YAYINEVİ

P.K. 1060 - İstanbul

www.ihya.org

Web Sitesi Sunar

www.yakup.info & www.hanci.org

İhyâu 'Ulûmi'd - Dîn (Cilt: 1)

Rub'u'l - İbâdât

ONUNCU KİTÂB:

KİTÂBU TERTİBİ'L - EVRÂD ve TAFSİL - İ İHYÂİ'L - LEYL

(VİRDLERİN TEBTİBİ VE GECEYİ İHYÂ ETMEK)

(BU KİTÂB İKİ BÂBDAN MÜTEŞEKKİLDİR)

1 inci BÂB : EVRÂDIN FAZİLETİ, TERTİBİ VE AHKÂMI BEYÂNINDADIR.

2 nci BÂB : GECELERİ İBÂDETLE GEÇİRMENİN KEYFİYETİ, FAZİLETİ VE BUNLARLA ALÂKALI HÜKÜMLER BEYÂNINDADIR.

VİRDLERİN TERTİBİ VE GECEYİ İHYA ETMEK

BU KİTÂB EVRÂD'I (YÂNİ YİRMİ DÖRT SAAT İÇİNDE YAPILAN NÂFİLE İBÂDETLERİ) SIRAYA KOYMANIN VE GECE İBÂDETLERİNİN AÇIKLANMASI BEYÂNINDADIR.

Vermiş olduğu nihâyetsiz nimetlere karşı Allahu Teâlâ'ya hamdederiz. Kalbde kibir ve nefret bırakmıyacak en samîmi bir şekilde O'nu zikrederiz. Nimetlerine şükretmek ve Sâni-i Hakîm olduğunu düşünmek isteyenler için, gece ve gündüzü birbiri ardınca yaratan Allahu Teâlâ'ya sonsuz şükürler olsun.

Salât ve selâm, imân edenlere müjdeleyici, imân etmeyenlere korkutucu olarak gönderdiği hak Peygamberlerine; onun nezih ve kerem sâhibi olan Âl ve Ashâbı üzerine olsun. Onlar ki akşam-sabah, gece - gündüz ibâdete devâm etmekle, dinde yol göstermek için her biri birer yıldız ve karanlığı aydınlatan birer meş'ale olmuşlardır.

Bundan sonra bilmiş ol ki, Allahu Teâlâ'nın yeryüzünü insânların ziyâret ve seyâhatlerine müsâit bir şekilde yaratmış olması, onların yer küresinin bir kenarında veyâ bir tepesinde saplanıp kalmaları için değil, burasını bir güzergâh, bir konaklama yeri kabûl ederek, onun tuzak ve tehlikelerinden sakınmaları, her tarafındaki nimetlerden faydalanmak sûretiyle kendilerini asıl vatanları olan Cennet'e ve ebedî saâdete ulaştıracak azığı tedârik etmeleri, ilim ve fazilet gibi iyi vasıflara sâhib olmaları ve yolcu taşıyan gemi misâli insânların ömürlerinin de kendileri ile berâber seyr etmekte ve akıp gitmekte olduğunu bilmeleri içindir. İnsânlar bu âlemde daimî yolculuk hâlinindedir. İlk menzilleri beşik, son uğrakları kabir, daimî durakları ise ya Cennet veyâ Cehennem'dir. Yolculuğun mesâfesi, ömürleridir. Yıllar konak yerleri, aylar fersahlar, günler kilometreler, nefesler metrelerdir. Yapmış olduğu iyilik, tâat ve ibâdetler, azığıdır. Ömrünün en kıymetli sermayesi vakitleridir. Şehveti ve şehvi arzuları yolunu kesen haydutlardır. Kazancı ve kârı; Cennet'i ve oradaki ebedî nimetleri elde etmekle Allah'ın rızasına ve Cemâ-

line mazhar olmaktır. Zararı ise, Cehenneun'in derekelerinde çeşitli azâblara ma'rûz kalmakla Allah'ın rahmet ve cemâlinden uzaklaşmaktır.

Ömür sermâyesinden olan bir nefesini dahi, kendisini Allah'a yaklaştıracak iyiliklerde kullanmayıp gafletle boşa geçirenler, kıyâmet günü sonsuz hasret ve nedâmet çekeceklerdir. Bu korkunç ve büyük tehlikeyi sezenler, paçaları sıvadı ve bütün imkânları ile geri kalan ömürlerini Allah rızâsı uğrunda geçirmeğe çalıştılar. Ahirette Allah'a yaklaşmak için gece ve gündüzleri ibâdetle ve Allah rızâsına yarayacak işlerle geçirmek gayretine sarılarak vakitlerin tekerrürünü nazar-ı itibara aldılar. Evrâd ve ibâdetlerini ona göre ayarlayıp vakitlere böldüler. Bu sûretle ibâdet ve evrâdları vakitlere taksim etmek, Ahiret yolculuğu ilimlerinin mühimlerinden sayıldı.

Bunun sırrı da iki Bâb'da açıklanabilir :

BİRİNCİ BÂB; virdlerin fazîleti ile gece gündüze bölünmesi beyânındadır.

İKİNCİ BÂB; geceleri ibâdetle geçirmenin keyfiyeti, fazîleti ve bunlarla alâkalı hükümler beyânındadır.

BİRİNCİ BÂB

EVİRÂDIN FAZİLETİ, TERTİBİ VE AHKÂMI BEYÂNINDADIR.

Evrâdın fazileti ve evrâda devâmın Allah'a giden yol olduğu :

Bilmiş ol ki, basiret nûru ve kalb gözü ile bakanlar, kurtuluşun ancak Allah'a ulaşmakta olduğunu ve Allah'a ulaşmak için de, Allah'ı bilmek, sevmek ve bu marifet ve muhabbet ile ölmekten başka çâre olmadığını anlamışlardır. Muhabbet ve ünsiyetin, sevgiliyi devâmlı şekilde zikretmekle kökleşeceğini, marifetin ise; O'nun zâtını, sıfat ve ef'alini devâmlı sûrette düşünmekle mümkün olabileceğini bilmişlerdir. Hakikatte Allah'tan ve kâinatta O'nun ef'alinden başka bir şeyin olmadığını, devâmlı sûrette Allah'ı zikir ve fikrin, dünyâ şehvetlerine vedâ edip bunlardan yalnız muhtâç olduğu kısımlarını almakla mümkün olabileceğini öğrenmişlerdir.

Bu anlattıklarımız, ancak geceli-gündüzlü zikir ve fikir sâyesinde hâsıl olur. Halbuki insânın nefsi, yaradılış itibâriyle tez usandığı ve çabuk yorulduğu için, zikir ve fikirden muâyyen olan bir nev'i üzerinde fazla dayanamaz. Muâyyen bir nokta üzerinde devâm ederse usanır ve tembellleşir. Kullar usanmadan, Allah usanmaz. Binâ-enaleyh, amelinden zevk alması, bu zevk ile hevesin artması ve bu sâyede daha fazla devâm edebilmesi için vakitlere göre amelini kısımlara ayırmak sûretiyle nefsin dinlendirmek ve neş'esini arttırmak zarûretli hâsıl olmuştur. Bu sebeptendir ki, evrâdı, muhtelif kısımlara bölünmeli. Nefis yaradılış itibâriyle dünyâyâ meylettiginden onu yenebilmek için, insânoğlu ömrünün tamâmını veyâ çoğunu zikir ve fikir ile geçirmelidir. Şâyet vakitlerini yarıya böler, bir kısmını zikir ve fikir ile geçirir, diğer kısmını da nefsin arzularına uyarak dünyâlığı peşinde geçirirse, dünyâlığı tercih etmiş sayılır. Çünkü vakitler müsâvî olduğu için birbirine galebe çalamaz. Halbuki öte yandan insân tabiatı dünyâlığı tercih etmektedir. Bunun için günlerinin çoğunu zikir ve fikirle geçirmesi zarûridir. Zira insânın

zâhir ve bâtını dünyâhğa elverişlidir. Gönül dünyâyâ meylederek ona son derece ehemmiyet verir. Bununla berâber insân için gönlünü tamâmen tâat ve ibâdette bağlamak devâmlı ibâdette bulunmak ve huzuru sağlamak da zordur. Huzûr ile ibâdet, devâmlı sûrette değil, bâzı vakitlerde yapılır.

Sorgusuz suâlsiz Cennet'e girmek isteyenler bütün vakitlerini; te-râzi başında sevâbının günâhlar üzerine ağır gelmesini isteyenler de vakitlerinin çoğunu ibâdetle geçirsinler. Ömrünün yarısını ibâdet ve diğer kısmını da isyân ile geçirenlerin vaziyeti tehlikelidir. Bununla berâber, Allah'tan ümid kesilmez. Allahu Teâlâ'nın af ve mağfiret etmesi beklenir. Kendi fazl u keremiyle Allahu Teâlâ'nın onu bağışlaması umulur.

İşte bu anlattıklarım basîret nûru ile görebilenlere açıklanan hakikatlerdir. Sen basîret erbâbından değilsen, Allahu Teâlâ'nın sevgili Peygamberine olan hitâbına bak ve onu îmân nûru ile al. Allahu Teâlâ, kendisine en yakın ve kendi katında en üstün dereceyi hâlz olan Resûl-i Ekrem'e Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

1 —

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْعًا طَوِيلًا، وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبْتَئِلْ لَيْلًا سَبِيلًا

«Gündüz seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır. Rabbının adını an, herşeyi bırakıp yalnız O'na teveccüh et.» (73 - Müzzemmlî: 7, 8)

2 —

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَجِّدْ لَيْلًا طَوِيلًا

«Rabbının adını sabah akşam an, geceleyin O'na secde et. O'nu geceleri uzun uzun tesbîh et.» (76 - Ed - Dehr : 25, 26)

3 —

وَسَبِّحْ شَمْسًا رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ النُّجُومِ

«Rabbını güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et. Geceleyin ve secdelerinin ardından O'nu tesbîh et.» (50 - Kaaf : 39, 40)

4 —

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ جِئْتَ تَقْوَمُ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

«Kalkarken Rabbini hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısmında ve yıldızlar sönerken de onu tesbîh et.» (52 - Tûr : 48, 49)

5 —

إِنَّ رَبَّ الشُّعْرِ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْءً وَأَنزَلُ قَبِيلًا نَدْمًا

«Şübhesiz gece kalkış daha tesirli ve o zamân okumak daha elverişlidir.» (73 - Müzzemmil: 6)

6 —

وَمِنَ انِّاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَاهُ

«Güneşin doğmasından evvel de, batmasından evvel de Rabbini hamd ile tesbîh et. Gece saatlerinde ve gündüzleri dahi tesbîh et, ki Rabbinin rızasına eresin.» (20 - Tâ - hâ : 130)

7 —

أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ أَحْسَنَ أَيْدِيهِمُ النَّيَّانَ

«Gündüzün iki ve üçünde ve gecenin gündüze yakın zamânlarında namâz kıl, doğrusu iyilikler kötülükleri giderir. Bu öğüt, kabûl edenlere bir öğüttür.» (11 - Hûd : 114)

8 —

أَمَّنْ هُوَ قَائِمٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ، قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

«Geceleyin secde ederek ve ayakta durarak boyun bükken âhiret (azâbın) dan çeklenen, Rabbinin rahmetini dileyen kimse, inkâr eden gibi olur mu? (Yâ Muhammed) De ki: Hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sâhibleri öğüt alırlar.» (39 - Zümer : 9)

9 —

تَجَافَى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ۝

«Çok ibâdet etmekten vücûdları yataktan uzakta kalır, korkarak ve umarak Rablarına yalvarırlar.» (32 - Secde: 16)

10 —

وَالَّذِينَ يَسْتُونَ رَبَّهُمْ سَجْدًا وَفِي مَاءٍ ۝

«Onlar gecelerini Rablerinin önünde secde ederek ve dinlenerek geçirirler.» (25 - Fûrkan : 64)

11 —

كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ۝

«Onlar, geceleri az az uyuyanlardır. Ve onlar seher vaktinde istiğfar ederler.» (51 - Zâriyat : 17, 18)

12 —

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۝

«Akşamlarken ve sabahlarken Allah'ı tesbih edin.» (30 - Rûm: 17)

13 —

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَصِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۝

«Sabah akşam Rabblinin rızâsını isteyerek O'na yalvaranları koğma.» (6 - En'âm : 52)

Bütün bu âyet-i celileler, Allah'a giden yolun, vakitleri murakabe ederek devâmlı şekilde ibâdetle mümkün olacağını göstermektedir. Resûl-i Ekrem de hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor :

أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الَّذِينَ يُرَاعُونَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالْأَظِلَّةَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى

«Allah katında en sevinli kullar, Allah'ı zikretmek için, güneş, ay ve gölgeyi tarassut edenlerdir.» (1066). Nitekim Allahu Teâlâ bir âyette :

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝

«Güneş ve ay hesap iledir.» (55 - Rahman : 5)

Diğer âyette :

أَلَمْ نَرَأِ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ دَلِيلًا ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ۝

«Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin ? İsteseydi onu durdururdu. Sonra biz güneşi ona delil kılıp yavaş yavaş kendimize çekmişizdir.» (25 - Furkan : 45, 46)

Başka bir âyette :

وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ ۝

«Ay için de menziller tayin etmişizdir.» (36 - Yâsin : 39)

Diğer Âyet-i celiide :

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۝

«O, yıldızları, kara ve denizin karanlıklarında yol bulasınız diye siz için yaratmıştır.» (6 - En'âm : 97) buyurmuştur.

Güneş ve ayın böyle muntazam şekilde seyir ve harekette bulunmaları, karanlık - aydınlık ve yıldızların yaratılması sırf dünyâ işle-

(1066) Taberânî ve Hâkim, İbn Ebi Evfa'dan sahih senedle rivâyet etmişlerdir.

rini ayarlamak ve nizâma sokmak için olduğunu sanma. Asıl gâye, vakitleri tesbît ederek âhiret kazancını sağlamaktır.

Nitekim :

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنۢ أَرَادَ أَنۢ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا

«İbret almak veya şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca gönderen O'dur.» (25 - Furkan : 62)

Âyet-i celilesi bunu açıkça beyân buyurmakta ve asıl gâyenin zikir ve şükür olduğunu sarâhaten bildirmektedir. Diğer âyet-i celledede

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَوَّاتٍ آيَةُ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّنۢ رَبِّكُمۡ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ السَّعِيرِ وَالْحِسَابِ

«Gece ve gündüzü birer delil kıldık. Bir delil olan geceyi kaldırıp, yerine bir delil olan gündüzü, Rabbinizin bol nimetlerini aramanız, yılların sayısını ve hesâbını bilmeniz için aydınlık kıldık.» (17 - İsrâ : 12)

Şübhesiz istekle beklenen fazîlet, sevâb ve mağfirettir. Râzı olduğu şeyleri bize yaptırmasını Allah'tan dileriz.

EVİRÂDIN SAYILARI VE TERTİBİ

Bilmiş ol ki, gündüzlerin evrâdı (virdleri) yedidir :

I — Tan yerinin ağarmasından güneşin doğuşuna kadar bir vird (ibâdet) vardır.

II - III — Güneşin doğuşundan zevâle kadar iki vird vardır. Biri si kuşluğa kadar, diğeri de kuşluktan zevâle kadar.

IV - V — Zevâlden ikindi vaktine kadar iki vird vardır.

VI - VII — İkindiden akşama kadar da iki vird vardır.

Gecenin evrâdı (virdleri) da dörttür : (1067)

I - II — Akşamdan uyku zamânına kadar iki vird.

III - IV — Yarı geceye ve sonra sabahın ilk vaktine kadar da iki vird vardır.

Şimdi biz virdin fazîletini, yapılacak vazîfeyi ve bunlarla alâkalı kısımları anlatalım.

GÜNDÜZÜN EVRÂDI

GÜNDÜZÜN BİRİNCİ VİRDİ : Şafaktan güneş doğuşuna kadar olan vaktin virdidir.

Bu vakit çok kıymetli bir vakittir, bizzat Allahu Teâlâ'nın,

سَبِّحْ إِذَا تَنَفَّسَ هـ

«Ağarmağa başlayan sabaha and olsun» (81 - Tekvîr : 18) diye bu vakte kasem etmesi ve

قَالِقِ الْأَضْبَاحِ هـ

«Tan yerini ağartan» (6 - En'âm : 96) ve

قُلْ لِّهُوَ دَبِيرَاتِ الْفَلَقِ هـ

«De ki: Sabahın Rabbiue sığınırım.» (113 - Felâk : 1) buyurulmasıyla öğülmesi,

لَمْ قَمَضْنَا إِبْنَا قَمَضًا قَبِيرًا هـ

«Sonra onu [uzanan gölgeyi nasıl] azar azar alıp kendimize çekdik.» (25 - Furkan : 46)

(1067) İleride sf: (990)da «Gecenin Evrâdı» bahsinde beş olarak geçmektedir. Burada sayılan 4 virdin hâricinde orada 3. olarak uyku ilâve edilmiştir. Ashındaki ter-tibe riâyet etmek için biz de aynen tercüme ettik.

buyurmakla geceyi tutup aydınlığı getirmek sûretiyle bu vakitte kudretini göstermesi, yine :

فَسَبِّحْ اللَّهَ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ هـ

«Sabahlarken ve akşamlarken Allah'ı tesbih edin.» (30 - Rûm : 17)
ve

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

«Güneşin doğmasından evvel de, batmasından evvel de Rabbini hamd ile tesbih et.» (20 - Tâ - hâ : 130)

Yine :

وَمِنْ أَمَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى

«Gecenin bir kısım saatlerinde ve gündüzün etrafında dahi tesbih et, ki Rahbinin rızasına eresin.» (20 - Tâ - hâ : 130)

Ve yine :

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً هـ

«Rabbinin adını sabah ve akşamı an.» (76 - Dehr : 25)
buyurmasıyla insânları bu vakitte tesbihe dâvet ettiğinden bu vaktin, faziletli vakit olduğu anlaşılmış olur.

Bu vaktin faziletli böylece anlaşıldıktan sonra, yapılacak ibâdetin tertibine gelince :

Uykudan uyanır uyanmaz Allah'ı anmalı ve evvelce Duâ Kitâbında anlattığımız gibi uykudan uyanınca, «Bizî ölü gibi uyuttuktan sonra uyandıran Allah'a hamdederiz.» meâlindeki duâyı ve yine orada anlattığımız âyetleri okumalı. Dili ile bu duâları okurken bir taraftan da elbisesini giymeli. Kalbinden de Allah'ın emrine uyarak setr-i avret etmek sûretiyle riya ve ncubsuz ibâdet edeceğine niyet etmelidir. Sonra icab ediyorsa helâ'ya gider ve Taharet Kitâbında anlattığımız gibi sol ayağı ile girer, sağ ayağı ile çıkar ve mahallinde icab eden duâları okur. Sonra mahallinde anlattığımız gibi misvâk kullanır, dış-

lerini temizler. Yine Tahâret Kitâbında anlattığımız şekilde sünnetine riâyet ederek duâlarını da okumak sûretiyle abdestini alır. Biz burada yalnız tertib ve terkib ile meşgul olalım diye teferruâtı önceden anlatmışık. Abdestini aldıktan sonra evinde iki rekât sabahın sünnetini kılar. (Resûl-i Ekrem'in böyle yaptığını İmâm Buhârî ile Müslim, Hazret-i Hafsâ'dan rivâyet etmişlerdir.) İster evinde ister mescitte olsun bu iki rekâtı kıldıktan sonra İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği duâyı okur. Bu duâ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِيهَا قَلْبِي هـ

ile başlayan duâdır. (Duâ Kitâbında vardır.) Sonra mescide gider. Fakat evden çıkış duâsını unutmaz ve hadîsde vârid olduğu gibi koşar koşar gitmez, vekar içinde ağır adımlarla gider. Parmaklarını çıtlamaz. Sağ ayağı ile mescide girer ve giriş duâsını okur. Sonra hirinci safta boşluk varsa oraya gider. Yoksa insanları sıkıştırmaz ve kimse'nin boyunlarına basmaz. Müsâit bulduğu yerde oturur. Cum'a bahsinde anlattığımız gibi, eğer sünneti evde kılmadı ise sünneti kılar ve duâları okur. Eğer sünneti kılmışsa Tahiyetü'l-Mescid namâzını kılar (1068) ve oturup cemaati bekler. Sabah karanlığında yâni ilk saatlerde kılmak daha makbûldür. Zira Resûl-i Ekrem böyle yapardı (1069). Beş vakitte ve hassaten daha çok fazileti olan sabah ve yatsı namâzlarında cemaati terketmek doğru değildir. Enes Bin Mâlik (R.A.), Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu haber veriyor :

مَنْ تَوَضَّأَ ثُمَّ تَوَجَّهَ إِلَى الْمَسْجِدِ لِيُصَلِّيَ فِيهِ الصَّلَاةَ كَانَتْ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةٌ وَمِنْهُ عَمَلُ سَنَةٍ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا فَإِذَا صَلَّى ثُمَّ انْصَرَفَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ كَيْفَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ فِي جَسَدِهِ حَسَنَةٌ وَانْقَلَبَ بِحَسَنَةٍ مَبْرُورَةٍ فَإِنْ حَلَسَ حَتَّى يَرْكَعَ الضُّحَى كَيْفَ لَهُ بِكُلِّ دَكَّةٍ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ وَمَنْ صَلَّى الْعَمَّةَ فَلَهُ مِثْلُ ذَلِكَ وَانْقَلَبَ بِعُمُرَةٍ مَبْرُورَةٍ هـ

(1068) Hanefilerde sabah vaktinde nâfile ibâdet olarak sabahın sünnetinden başka namâz kılınmaz. Fakat kazâ kılınır, yâni burada nâfile namâz yoktur.

(1069) Hanefilerde güneş doğmayacak kadar tehiri daha makbûldür.

«Kim ki abdestini alır, soura namâz kılmak için mescide yönelirse her adımına bir hasene yazılır ki bir hasene on mislidir. Ve bir günâhı mahvolur. Namâz kılar, güneşin doğuşu esnâsında geri dönerken, vücûdundaki tüylerin sayısı kadar hasene alır ve makbûl bir Hac sevâbı kazanır. Kuşluk namâzını kılıncaya kadar câmide beklerse, her rekâtına bir milyon hasene yazılır. Yatsı namâzını cemaatle câmide kılarırsa, yine bu kadar mükâfat alır ve üstelik bir de makbûl bir umre sevâbı kazanır.» (1070)

Mescide erken gitmekte eskilerin müsâbakası :

Eskiler sabahın ilk vakti girmeden mescide koşarlardı. Tâbiinden bir zât şöyle anlatıyor : Sabahın erken saatlerinde mescide gittim, bir de baktım ki Ebû Hüreyre orada, beni geçti. Ebû Hüreyre bana :

— Böyle erken saatlerde niye çıktın? Dedi.

Ben :

— Namâz için çıktım, dedim. Ebû Hüreyre :

— Şana müjde olsun, biz bu saatlerde câmiye gelmeyi, Allah rızâsı uğrunda ve Resûl-i Ekrem ile yapılmış bir gazâ sayardık, dedi.

Hazret-i Ali şöyle anlatıyor: Hazret-i Fâtıma ile uyuyorduk, Resûl-i Ekrem geldi, hafifçe bana dokundu ve :

— Kılmayacak mısınız? Buyurdu. Ben :

— Yâ Resûlallah! Bizim nefsimiz Allah'ın Kabza-i kudretindedir, ne zaman dilerse bizi kaldırır ve kılarız, dedim.

Resûl-i Ekrem dönüp giderken elini dizine vurup hayıflanarak :

وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا هـ

«İnsan, en çok mücâdelecidir.» (1071) buyurdu.

Sonra sabahın farzına başlayıncaya kadar, duâ, istiğfar ve tesbîh ile meşgûl olmalı, 70 kere :

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ هـ

(1070) Beyhaki'nin «Şuâbü'l-İmân» kitabında Enes'den.

(1071) Buhâri ve Müslim, Hazret-i Ali'den rivâyet etmişlerdir.

Yüz kere de :

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَآلَهُ أَكْبَرُ

demeli, sonra da Namâz Kitâbında anlattığımız gibi, zâhiri ve bâtını bütün âdâblarına riâyet etmek sûretiyle farzı kılmalı ve namazdan sonra güneş doğuncaya kadar, şimdi vereceğimiz tertîb üzerine, zikrederek mescitte durmalıdır. Nitekim Resûl-i Ekrem :

لَا تَقْعُدُ فِي مَجْلِسِي ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَعْتَمِدَ أَرْبَعَ رِقَابٍ

«Sabah namâzını kıldığın yerde güneş doğuncaya kadar oturup Allah'ı zikretmemi, dört köle âzâd etmekten, benim için daha sevimsidir.» (1072)

Bâzı rivâyetlerde güneş doğduktan sonra iki rekât namâz kılar. Bunun pek çok fâziletini ifâde eden rivâyetler vardır.

Hasan-ı Basrî mürsel olarak bu husûsta Resûl-i Ekrem'den Allah'ın rahmetine âit şu kudsi hadisi rivâyet etmiştir :

بِأَنْ أَدْرَأَ أَذْكَرَنِي بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ سَاعَةً وَبَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ سَاعَةً أَكْفِلُكَ مَا بَيْنَهُمَا

«Âdemoğlu! Sabah ve ikinci namâzlarından sonra birer saat Beni zikreyle, bu iki vakit arasına ben kefilim.» (1073)

Sabahtan Gün doğuşuna kadar yapılacak vazifeler :

Sabah vaktinin fâziletini böylece kavramış olan kimseye yakışan, gün doğuncaya kadar lüzûmsuz sözlerden çekinerek dört çeşit işle meşgûl olmaktadır :

1 — Duâlar, 2 — Zikirler, 3 — Kur'ân okumak, 4 — Tefekkür.

(1072) Ebû Dâvûd, Enes'den rivâyet etmiş ve «ilim» bahsinde geçmiştir.

(1073) İbn Mühârek, «Züh»ünde mürsel olarak rivâyet etmiştir.

1 — Duâlar:

Selâm verdikten sonra :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَسَلِّمْ هـ

dedikten sonra,

اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَإِلَيْكَ يَعُودُ السَّلَامُ. حَسْبَا
رَبَّنَا بِالسَّلَامِ. وَأَدْخِلْنَا دَارَ السَّلَامِ. تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ هـ

demeli, sonra Resûl-i Ekrem'in şu duâsını okumalıdır :

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحُكْمُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ.
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ هـ

sonra Duâ Kitâbının üçüncü ve dördüncü bâblarında anlattığımız duâları okumalıdır. Hepsini ezberleyip okuyabilirse, ne âlâ, ezberleyemezse, hoşuna gidenleri, kolaylıkla ezberleyip okuyabileceği ve kalbini yumuşatacak kısımlarını okumalıdır.

2 — Zikirler:

Bunlar da tekrar edilmesinde fazilet beyân edilen bazı kelimelerdir. Onları tekrar tekrar burada saymakla sözü uzatmak istemiyoruz. Bunlar 3 den, 7 den, yüz yetmiş kadar tekrar edilir. Ortalaması onar onardır. Az tekrarda az sevâb, çok tekrarda ise daha çok sevâb vardır. Bununla berâber devâmlı olup on kere tekrarlamak, arasına 170 kere tekrarlamaktan daha makbûldür. Çünkü devâmlı zikir, kalbe daha çok tesir eder. Devâmlı olarak yapılan az zikir, devâmlı sûrette yere akan su damlasına benzer. Taş üzerine bile damlasa, oraya iz bırakır. Bir defa veyâ çok seyrek aralar ile tekerrür eden zikir de aynı şekilde bir yere dökülen suya benzer; yâni orada hiç bir tesir icra edemez.

Bunlar da on cümledir :

1 —

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ هـ

2 —

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لَهُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَلَا تَأْخُذُ
بِعِزَّتِهِ الْآبَاءُ وَالْبَنُونَ وَالْعِزُّ لِلَّهِ الْعَظِيمِ هـ

3 —

سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ هـ

4 —

سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ هـ

5 —

اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ هـ

6 —

اللَّهُ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِلَ لِمَا مَنَعْتَ. وَلَا يَنْفَعُ دَابْدٌ مِنْكَ الْبَدَّةُ هـ

7 —

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْقَيُّومُ الْمُبِينُ هـ

8 —

بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

9 —

لَقَدْ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ، عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ الَّذِي لَأَمِنَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

10 —

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ
هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُوا هَر

(Bütün bunların, Duâ Kitâbında tercümeleri yapılmıştı.)

İşte şu anlattığımız on cümledir. Bunları onar kere okursa tam yüz eder. Her birini onar kere tekrarlamak, bir tanesini yüz kere okumaktan daha makbûldür. Çünkü bunların her birinde ayrı ayrı faziletler olduğu gibi, gönüller her birinden ayrı ayrı zevk alır. Aynı zamanda bir cümleden diğer cümleye geçmekle, nefsini usançtan kurtarmış ve bir nevi nefsine istirahat vermiş olur.

3 — Kur'ân Okumak (Kıraat):

Okunmalarında fazilet olduğu bildirilen bâzı âyetleri vird edilip okumak da müstehabdır.

Bunlar: Fâtiha, Âyetü'l-Kürsî (2 - Bakara: 285), Bakara sûresinin son iki âyeti (Âmenerrasûlû), Âl-i İmrân sûresinin 18, Tevbe sûresinin 228, Fetih sûresinin 27, İsrâ sûresinin 101, Hadid sûresinin evvelinden beş ve Haşır sûresinin sonundan da üç âyet (Hüvallahüllezî).

Hızır aleyhisselâm'ın, İbrâhim Teymî'ye öğrettiği ve akşam sa-
bah okunmasını tavsiye ettiği «Müsebbiat-i aşere» yi okursa bütün bu
duâların faziletlerini bir araya toplamış olur. Kerz b. Vebere'den
— Allah rahmet etsin — (1074) diyor ki:

Şam'da bulunan bir kardeşliğim beni ziyârete gelerek, getirmiş
olduğu hediye-i kabul etmemi benden rica etmişti. Ben de kendisine:

— Bu hediyeyi sana kim verdi? Diye sordum. O da:

(1074) Kûfeli bir âbidir. Bir ay yemek yemeden durmuştur. Kendisinden bir
çokları hadis rivâyet etmişlerdir. Daha kırk yaşına varmadan Hicri 93 tarihinde öl-
müştür.

— İbrâhim Teymî verdi, dedi. Ben :

— Bunu sana kim verdi diye sormadın mı? Dedim. Kerz :

— Evet sordum ve o da bana şöyle dedi: Bir gün Kâbe'nin bir köşesinde zikir ve tesbîh ile meşgûl iken bir zât yanıma gelerek bana selâm verdi ve sağ tarafıma oturdu. Ömrümde böyle güzel yüzlü, temiz glyinmiş, beyaz tenli ve güzel kokulu bir insân görmemiştim. Kendisinden, kim olduğunu ve nereden geldiğini sorduğumda, Hızır olduğunu söyledi. Bunun üzerine yanıma niçin geldiğini sorduğumda, beni Allah için sevdiğini ve selâm vermek için bana verilmek üzere bir hediyesi olduğunu söyledi. Hediyeinin ne olduğunu kendisinden sorduğumda, şöyle dedi :

— Her sabah güneş doğup yeryüzüne yayılmadan ve akşam güneş batmadan önce, Fâtîha, Muavvezeteyn, İhlâs, Kâfirûn sûreleri ile Âyetü'l - Kürsî'yi yedişer kere oku, sonra yedi kere :

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللهُ أَكْبَرُ هـ

de ve Resûl-i Ekrem üzerine yedi salâvat getir. Yedi kere de kendin, ebeveynin ve bütün mü'minler için Allah'tan mağflret dile, sonunda da yine yedi kere «Allahım! Bana, anne ve babama ve bütün mü'minlere peşin, veresiye, dünya ve âhirette Senin lûtfuna lââyık şekilde muâmele et. Bize, bizim lââyık olduğumuz muâmeleyi yapma. Sen bağışlayıcısın, cömertsin, ilim sâhibisisin, kerim, raûf ve rahimsin.» de. İşte akşam sabah, bunlara devam et, dedi.

Ben merak ettim ve :

— Bu hediyeyi kimden aldığını öğrenmek isterim, dedim. O :

— Hazret-i Muhammed aleyhisselâm'dan aldım, dedi. Ben :

— Bunları okuyanın sevabı nedir? Dedim. O :

— Hz. Muhammed'i (S.A.V.) gördüğün zaman sevâbını ondan sor, dedi.

İbrâhim Teymî bunun devâmını şöyle anlatıyor: Bir gün rüyâsında melekler kendisini alıp Cennet'e götürdüler. Oradaki nîmetleri gördü ve gördüğü şeyleri anlattı. Sonra diyor ki: Bu büyük nîmetlerin kimlere âit olduğunu meleklerden sordum. Onlar da: «Senin amelîn gibi amel edenlere âittir.» dediler. Meyvelerinden yedirip, şerbetlerinden içirdiklerini anlattı. Sonra devâmla diyor ki: Resûl-i Ekrem, yanında şarkı garbı dolduracak genişlikte yetmiş saf melâike ve yetmiş Peygamber olduğu hâlde yanıma gelerek bana selâm verdi ve elimden tuttu. Ben :

— Yâ Resûlallah! Hızır bana bunları öğretti ve sizden duyduğunu söyledi, ne buyurursunuz, dedim. Resûl-i Ekrem Efendimiz :

— Hızır, doğru söyledi, onun söyledikleri hakikattir. O, yeryüzünün en âlimi ve ebdallerinden birisi olup, yeryüzünde Allahu Teâlâ'nın askerlerinden birisidir, buyurdu. Bunun üzerine ben :

— Yâ Resûlallah! Bunlara benim gibi devâm ettiği hâlde rüyâmda olduğu gibi sizi göremiyenlere de bu nimetler var mı? Dedim. Resûl-i Ekrem :

— Beni hak Peygamber olarak gönderen Allaha yemin ederim ki, bunları okuyan kimse böyle bir rüyâ ister görsün ister görmesin, Allah ona bu mükâfatları verir. Bütün günâhlarını bağışlar. Gadaib ve kin hastalıklarını ondan kaldırır. Günâh meleklerine bir sene kadar günâhlarını yazmamalarını emreder. Beni hak Peygamber gönderen Allaha yemin ederim ki, bunları ancak saîd olanlar yapar, şâki olanlar terkeder, buyurdu. İbrâhim Teymî, bir ara dört ay yemedi ve içmedi. Belki de bu hâli, bu rüyâyı gördükten sonra idi.

İşte bunlar kırâat (Kur'ân okuma) vazifesidir. Kur'ân'dan daha başka âyetleri de bunlara katarsa daha güzel, bunlarla da iktifâ ederse, yine güzeldir. Kur'ân okumanın fazîleti bâbında anlattığımız gibi, mânâsı düşünülerek okupursa; Kur'ân, zikir, fikir ve duânın fazîletleri mündemic olur.

4 — Tefekkür :

Vazifelerinin birisi de tefekkür [düşünmek] olmalıdır. Neyi ve ne şekilde düşüneceğin mufassal olarak Rub'u'l Münciyât'ın (4. Cild) Tefekkür (9 uncu) kitâbında gelecektir. Ancak hülâsası iki esasta toplanır :

A — Muâmele kısmından kendisine faydası olanları düşünmek. Meselâ geçmiş kusurlarının muhâsebesini yapmak, önünde olan işleri ve günlük vazifelerini sıralamak, iyiliklerine mâni olacak engelleri ortadan kaldırma çârelerini araştırıp bu hatâlarını, amellerine mâni olan hâllerini hatırlamaktır. Bu sâyede insan, gerek şahsî işlerinde ve gerek müslümanlar arasındaki muâmelelerinde iyi niyete sâhip olmakla vaziyetini düzeltmiş olur.

B — Mükâsefe ilminde, kendisine faydalı olanları düşünmektir. Bu da şükür ve marifetinin çoğalması ve kuvvetlenmesi için, Allahu Teâlâ'nın, kendisine verdiği nimetlerin, zâhiri ve bâtını delilleri üzerinde düşünmekle; Allahu Teâlâ'nın kudret ve azametini ve herşeyden müstağni olduğunu; marifetinin kuvvetleşmesi, korku ve hayyetinin çoğalması için ise, azâb ve belâları üzerinde düşünmekle olur.

Bunların her birinin pek çok kolları vardır. Bazıları üzerinde tefekkür kifâyet eder. Teferruatını Tefekkür Kitâbında tefsilâtiyle açıklayacağız. Klme bu cins tefekkür müyesser olursa bilsin ki ibâdetlerin en şerefli si budur. Zira tefekkürde; zikir bulunduğu gibi üstelik iki şey daha vardır :

Birincisi, marifetin kuvvetlenmesidir. Çünkü tefekkür, keşif ve marifetin anahtarıdır.

İkincisi, muhabbetin artmasıdır. Zira kalb saygı göstermeğe lâyık gördüğü kişiyi sever. Allahu Teâlâ'nın azameti; O'nun sıfatlarını, kudretini ve akılları hayrete garkeden mahlûkatını tefekkürle bilinir.

Demek ki tefekkür ve düşünceden, marifet doğar. Marifetten ta'zim, ta'zimden de muhabbet doğar. Zikir de muhabbetin bir nev'i olan ünsiyeti doğurur. Fakat marifetten doğan muhabbet, zikirden meydana gelen muhabbetten daha farklı, daha sağlam ve daha büyüktür. Ârifin (yâni marifete nâil olmuş kişinin) muhabbetini, zâkirlerin (marifetsiz muhabbet peydâ edenin) ünsiyetine nisbet etmek; bir insanın güzelliğini gözü ile görüp ahlâkını, işlerini, faziletlerini, tecrübe ile bilen kimseyi; mahbûbunun bütün evsâfını bilmeyen, güzellik ve ahlâkını gözü ile görmeyip, tecrübe etmeden kulaktan duymak sûretiyle ona ünsiyet peydâ eden kimseye benzetmek gibidir. Şübhesiz bunların muhabbetleri bir değildir. Birincisinin muhabbeti daha çöktür. Zira bir şeyi haberle bilmek, gözle görüp bilmekle bir olmaz. O halde Resûlullah (S.A.V.)'in Allah'tan getirdiklerini taklid sûretiyle tasdik eden kullar, kalb ve lisânları ile Allah'ı zikre devâm eden kullarla bir olamaz. Birincilerin sermayeleri, kendilerine icmâlen anlatılmış olan Allahu Teâlâ'nın sıfat ve faziletlerini tasdikten ibârettir. Fakat Ârifler, Allahu Teâlâ'nın Celâl ve Cemâlini, basiret gözü ve marifet nûru ile müşâhede ederler ki, bu baş gözünden çok daha kuvvetlidir. Gerçi O (Allah C.C.)'nün Celâl ve Cemâlini bütün künhü ile idrâk etmek beşer kudretinin favkindedir. Ona kimsenin gücü yetmez. Ancak herkes, gözünden kaldırılan perdeler nisbetinde müşâhede-i ilâhiye mazhar olur. Allahu Teâlâ'nın Celâl ve Cemâlinin nihayetli olmadığı gibi, bu perdelerin de sonu yoktur. Yalnız «Nur» diye anılan ve bu perdelere ulaşmakla aslına vâsıl oldum zannedilen perdeler yetmiştir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurmuştur :

إِنَّ لِلَّهِ سَبْعِينَ حِجَابًا مِّنْ نُورٍ لَوْ كُتِفَ لَأَحْرَقَتْ سُبْحَانَ وَجْهِهِ كُلُّ مَا أَدْرَكَ بَصَرُهُ

«Allahu Teâlâ'nın nurdan yetmiş perdesi vardır. Eğer bu perdeleri kaldırsa, O'nun Cemâlinin nûru herşeyi yakardı.» (1075)

Bu perdeler de mertebe mertebedir. Perdelerdeki nûr; güneş, ay ve yıldızların nûrları gibi derecelerine göre farklıdır. Nûrun en azı birinci perdededir. Gittikçe nûr da çoğalır. İbrâhim aleyhi's-selâm'ın terakkiyatında kendisinc görülen decceleri, bâzı sôfiye bu sûretle tevil ettiler ve «Vaktâ ki işler karardı ve şüpheye düşüldü, nûr perdelerinden birinci perdeye yükseldi.» Birinci perdenin nûru azdır. Yıldızın da güneş ve aya nisbetle nûru az olduğu için kevkep [yıldız] diye tâbir etti. Yoksa bu yıldızdan gaye herkesin görüp bildiği yıldızlar değildir. Zîra bunları herkes görür ve aynı zamanda alelâde insanlar bile rububiyeti yıldızlara reva görmezler. Avamı bile sapıtmayan yıldızların, İbrâhim aleyhisselâmı sapıttıramayacağı meydandadır. Aynı zamânda «Nûr» diye ifâde edilen perdelerden muradı göz ile görülen ışık ve aydınlıklar değil, belki Allahu Teâlâ'nın :

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ مِثْلُ نَوْرِ كَافُورٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ

«Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer.» (24 - Nur : 35) buyurduğu nurdur.

Biz bu ince mânâları burada bırakalım. Çünkü bunlar muâmele ilmi'nin hâricindedir. Bu mânâlara ancak temiz tefekküre sâhib olan kimse keşf yolu ile erebilir. Bu kapı az kimseilere açılmıştır. İnsanların ekseriyetine nasib olan, muâmele ilminde fayda sağlayan tefekkürdür ki bunun da kârı çok ve faydası büyüktür.

İşte şu anlattığımız, Duâ, Zikir, Kur'ân okuma ve Tefekkür gibi vazifeler, sabah namazından sonra âbîret yolcusunun virdi olmalıdır. Namazdan sonra şu dört şeyden başka vazife yoktur. Bunlar silâhtır. Kalkan almakla da takviye edilirler. Kalkan ise oruçtur. Oruç, insanı doğru yoldan sapıtan şeytanın yollarını daraltır.

Sabahın ilk vaktinden güneş doğuncaya kadar sabahın sünnetiyle farzından başka namaz yoktur. Resûl-i Ekrem Efendimiz ve ashabı bu vakitte zikir ile meşgul olurlardı. Evlâ olan da budur. Ancak farzı kılmadan evvel uykusu gelirse, uykusunu dağıtmak için namaz kılabilir.

(1075) Kavâidü'l-Akâid Kitâbında sahife 255'de geçen bu hadîs, «Mishkâtü'l-Esvâ» kitâbında şerh edilmiştir. Fazla mâlûmât için bu kitâbın tercümesi sahife 60. Neşreden, Bedir Yayınevi İstanbul 1960 mübâdâsı.

GÜNDÜZÜN İKİNCİ VİRDİ : İkinci vird güneşin doğuşu ile kuşluk arasındadır. Gündüz 12 saat kabul edilirse bu kısım ilk üç saati-
dir ki dörtte biri eder. Burada da fazla olarak iki vazife vardır.

Bunlardan biri kuşluk namazıdır. Bunu «Kitâbu's - Salât» da anlattık. Evlâ olan, güneş bir mızrak boyu yükseldikten, yâni kerahat vakti çıktıktan sonra iki rekât işrâk namazı, deve yavrusu sıcaktan bunalarak annesinin gölgesinde yattığı veyâ güneşin ayakları kızdırdığı vakitte de o iki rekâtın başka 4, 6 veyâ 8 rekât kılmaktır. Allah Teâlâ'nın :

لُسْتَعِزَّ بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَافِ هـ

«Akşamleyin ve kuşluk vakti tesbih ederler.» (38 - Saad : 18) buyurması, güneşin işrâkı yâni yerden kalkan buharlardan ve tozlardan yükselmesiyle nurunun yeryüzünde parlaması demektir. Fakat bunların araya girmesiyle yine nûru tamamen parlak değil, nisbeten donuktur. Diğer dört rekâtın vakti de, yine Allahu Teâlâ'nın:

وَالضُّحَى وَالنَّيْلِ إِذَا سَجَى هـ

«Kuşluk vaktine ve karardığı vakit de geceye kasm olsun.» (93 - Duhâ : 1, 2) buyurması ile şanına kasm buyurduğu vakit, kuşluk vaktidir. Yine bunun gibi Resûl-i Ekrem, sahabe-i kirâmını işrak vakti namaz kılariken görünce, yüksek sesle :

أَلَا إِنَّ صَلَاةَ الْآقَابِ إِذَا زَمَمَتِ الْفَصَالَ هـ

«Dikkat edin! İyi kimselerin namazı deve yavrularının güneşten bunalıp yattıkları kuşluk vaktidir.» (1076) buyurmuştur.

Bunun için şâyet bir defa kılacaksa namazı bu vakte tehir etmesinin daha makbûl olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber iki vakti kerahat arasında yâni güneş doğuşu ile zeval arasında hangi saatte kılsa yine fazilet hasıl olur. Bütün aradaki zamana kuşluk vakti denir. İşrak namazı ilk müsaade edilen vakte tesadûf eder. Zîra Resûl-i Ekrem :

(1076) Taberânî, Zeyd b. Erkâmdan rivâyet etmiştir.

إِنَّ الشَّيْطَانَ تَطْلُعُ وَمَعَهَا قَرْنُ الشَّيْطَانِ فَإِذَا انْقَبَعَتْ مَا رَفَعَهَا

«Güneş şeytanın boynuzları ile doğar yükseldiği vakit, şeytandan ayrılır.» (1077) Güneşin en az yükselmesi, arzın buhar ve tozlarından yükselmesiyle başlar. Yaklaşık olarak buna riâyet edilir.

Bu vakitteki ikinci vazife, ifâsı mûtaad olan cemiyet ile alâkalı; hasta ziyâreti, cenâze teşyî, yardımlaşma, ilim meclislerine iştirak ve muhtâclara yardım gibi iyi işlerde bulunmaktır. Eğer bunlardan hiç birini yapmak mümkün olamıyorsa, dilerse, anlatmış olduğumuz zikir, kırâat, fikir ve nâfile namaz gibi ibâdetlere yine dönebilir. Bunlar sabah namazını kıldıktan sonra mekrûh iseler de (1078) kuşluk namazından sonra mekrûh değiller. Bu vaktin vazîfeleri arasında namaz kılmak da beşinci bir kısım olmuş olur. Sabah namazının farzından sonra sebebi bulunmayan her namaz mekrûhtur. Farzından evvel de yalnız sabahın sünneti ve Tahliyyetü'l-Mescid kılınmalı; bunlar hâricinde namazdan maâdâ zikir, fikir, kırâat ve duâ gibi ibâdetler ile meşgûl olmalıdır.

GÜNDÜZÜN ÜÇÜNCÜ VİRDİ : Üçüncü vird, kuşluğun ortasından sonra zevâl vaktine kadar olan kısımdır. Kuşluk demek, güneş doğuşundan üç saat geçtikten sonraki vakittir. Esâsen bu arada her saat başında bir namaz kılmak daha makbûl, fakat üç saat geçtikten sonra kuşluk namazı kılınır. Gündüzü 12 saat kabûl ettiğimize göre, bu kuşluk vaktinden üç saat geçtikten sonra da öğle namazı, ondan üç saat geçtikten sonra, ikindi, ondan da üç saat geçtikten sonra akşam namazını kılar. Güneşin doğmasıyla öğle arasındaki ikindi namazı gibidir. Şu kadar ki kuşluk vakti, insanların maişetlerini temin için iş yapmak sokağa çıkmak ve çalışmak zamanı olduğundan burada namaz farz olmamıştır.

Dördüncü vazife : Dördüncü vazife yukarıda saydığımız dört kısım ve fazla olarak da iki iştir.

Birincisi : Çarşı pazara gitmek ve geçim işini tanzim için kâr u kesb ile uğraşmak. Alış-veriş ediyorsa, doğruluk ve emanetten ayrıl-mamalı. San'at sâhibi ise, doğru konuşmalı ve insâf ile hareket et-meli. Her hâlinde Allahı hatırdan çıkarmamalı, her gün kazanabilmek

(1077) Hadis, Namâz bahsinde geçmiştir. Bak Sf: 571. Bu husûsta fazla mâlûmat için Müslim Sofuoğlu Tercümesi C. 2, Sf: 474-477.

(1078) Hanefiler de bu vakitte namâz kılmaz; fakat zikir ve fikir gibi ibâdetler mekrûh değildir.

imkânı varsa, günlük masrafını çıkarmakla iktifâ etmeli ve câmilere giderek âhîret azığını tedarik etmelidir. Çünkü âhîret azığına ihtiyâcı daha çoktur. Ondan istifâde daha devâmlıdır. Âhîret sermayesini temin etmek, günlük ihtiyâcından fazlasını kazanmak ile uğraşmaktan daha mühimdir.

Denildi ki mü'min, ancak üç yerde bulunur :

- 1 — İbâdet için mescidde,
- 2 — Sevmediği kimseler arasına girmemek için evde,
- 3 — İhtiyâcı için kâr u kesbde.

Müsbet ihtiyâclarını tesbit edebilenler pek azdır. Çok kimseler lüzumsuz şeyler üzerinde dururlar. Çünkü şeytan insanları, yoksullukla korkutup, daimâ kötülüğe teşvik eder. İnsânlar da onun vesvesesine aldanarak, fakirlik korkusu ile harcayamayacakları derecede servetler yığmaya çalışırlar. Allahu Teâlâ kendi indinden mağfiret ve fazl va'dettiği hâlde, ekserisi buna yaklaşmaz ve bundan l'raz ederler.

İkincisi : Kaylûle, öğleye doğru hafif bir uyku kestirmektir. Bu vakitte bir miktar uyku sünnettir. Gece yemeği gündüz orucuna yardımcı olduğu gibi, bu gündüz uykusu da gece ibâdetine yardımcıdır. Gece ibâdetine kalkmayacak olsa bile, bu vakitlerde lüzumsuz dedi-kodu yapmaktan ise, madem ki ibâdete dönecek hâli yok, uyumak daha makbûldür. Zira uykuda sükût ve selâmet vardır. Nitekim şöyle denilmiştir: «Bir zaman gelecek, o zamanki insanların en makbûl ibâdetleri, uyku ve sükût olacaktır.» Bu zaman, insânların ibâdetlerinde ihlâsları olmayıp, riya ettikleri zamandır. Nice âbidler var ki, onların en güzel hâli uykudur. Bu gibi âbidlerin uykusu daha makbûl olursa, gafîl ve fâsıkların uykusunun daha da makbûl olacağı meydandadır.

Süfyan-ı Sevrî (Allah rahmet etsin) şöyle buyurdu: «Selefi sâlihîn işlerinden ayrıldıkları zaman, selâmetli uykuda bulurlardı.»

Binaenaleyh bir kimse, gece kalkmak veya selâmeti aramak maksadıyla uykuya yatarsa, uykusu da ibâdettir. Fakat uyuduğu zaman, ezandan evvel abdest alıp câmiye gidecek şekilde zevâlden evvel uyanmalıdır. Böyle vaktinden evvel hazırlanıp câmiye gitmek, fazîletli amel-lerdendir. Şâyet uyumaz, kazanç ile de uğraşmaz, namaz ve zikir ile meşgûl olursa; bu, gündüz amellerinin en makbûlüdür. Çünkü bu vakitler, herkesin dünyâ işi ile meşgûl olup gaflete daldıkları vakitlerdir.

Kullarının, kapısından uzaklaştığı bir sırada Rabbinin hizmetinde bulunanlar Allahu Teâlâ'nın tezkiyesine ve Allaha yakınlığa ve O'nu mârifete hak kazanırlar. Bu vakti ibâdetle geçirmek aynen geceyi

ibâdetle geçirmek gibidir. Gece nyku ve gafletle geçtiği gibi, bu vakit de gafletle geçen bir vakittir. Allahu Teâlâ'nın şu âyetle muradı:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنۢ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ ۝

«O'dur gece ile gündüzü birbiri ardınca gönderen; düşünüp şükretsiner diye.» (25 - Furkan : 62)

Yâni fazilette biri diğerini (gece, gündüzü) takib eder. Veyahut da birinde yapamadığını diğer vakitte yapar, (gece yapamadığını gündüz yapar) demektir.

GÜNDÜZÜN DÖRÜNCÜ VİRDİ: Dördüncü virdi, zevâiden sonra öğle namazını ve son sünnetini bitirinceye kadar devâm eder. Gündüz evrâdının en kısası ve en faziletlisi budur. Vaktinden evvel abdestini alıp câmiye gelir, bekler. Ezanı dinler, buna icâbet eder ve ezan bittikten sonra ezan ile ikamet arasında bir selâm ile dört rekât sünnet kılar. Allahu Teâlâ'nın:

وَجِبَ شَهْرُ رَجَبٍ

«Öğle vaktinde de (Allah'ı anınız) » (30 - Rûm : 18) buyurduğu «izhâr» dan murâdı bu namazdır. Gündüz nâfilelerinde bir selâm ile dört rekât kılındığı rivâyet edilen tek namaz budur. Mamafih bu rivâyete de itiraz edilmiştir. İmâm-ı Şâfi'î'ye göre bunu da ikişer rekât kılar ve sahih rivâyet böyledir. Bu rekâtları mümkün olduğu kadar uzatmalıdır. Çünkü bu vakitte sema kapıları açılır. Nitekim Nâfile namazlar bahsinde, bu husûstaki haber ve rivâyetleri anlatmıştık. Bakare sûresini veya yüz âyetli iki sûre veya buna muâdil dört sûre okur. Bu saat, duâların kabûl olacağı icâbet vaktidir. Resûlullah bu saatte ibâdetinin Allah'a yükseltilmesini arzû ederdi. Sonra aynı şekilde dört rekât öğlenin farzını kılar. Daha sonra iki rekât ve daha sonra da dört rekât kılar. Çünkü bir farzı müteakib hiç ara vermeden onun kadar namaz kılmağı İbn Mes'ûd mekrûh görmüştür. Bunun için farzdan sonra iki ve daha sonra da dört kılar. Bu rekâtlarda «Âyetü'l-Kürsî» ve Bakare'nin sonu ile birinci virdde anlattığımız âyetleri okumak müstehabdır. Böyle yapan, vaktin şerefi ile beraber, duâ, zikir, kırâat, salât, hamd ve tesbîhl bir araya toplamış olur.

GÜNDÜZÜN BEŞİNCİ VİRDİ : Beşinci vird'i de bundan sonra ikinci vaktine kadardır. Bu arada zikir, namaz ve diğer ibâdetleri yapmak sûretiyle mescidde itikâf etmesi müstehabdır. İtikâfta iken ikinci namazını beklemiş olur. Faziletli amellerden birisi de bir namazdan sonra ikinci bir namazı beklemektir. Bu, selefin sünnetindendir. Hattâ o zamanlarda öğle ile ikinci arasında mescide girenler, içeride arı vızıltısı gibi ibâdet avâzeleri duyarlardı. Şâyet evi daha sâlim ve evinde daha çok huzur buluyorsa bu ibâdetleri evinde yapması daha faziletlidir. Zevâlden önce uyuyanlar için bu sırada uyku mekrûhtur. Çünkü bir günde iki kere uyumak doğru olmaz. Âlimlerden biri şöyle diyor : «Allahu Teâlâ üç kişiye kızar: Yerli-yersiz gülene, acıkmadan yiyene, gece (ibâdet için) kalkmadığı hâlde gündüz uyuyana.»

Uykunun derecesi : Gece ve gündüz 24 saat olduğuna göre orta derece uyku 8 saattir. Gece bu kadar uyuyana artık gündüz uyku hakkı yoktur. Gecedен eksik kalanı gündüzden tamamlayabilir. Altmış senelik ömürden 20 senesinin uyku ile eksilmesi kâfidir. Çünkü sekiz saatlik uyku ile ömrünün üçte biri gitmiş olur. Fakat yemek bedenın, ilim ve zikir kalbin gıdaları olduğu gibi, uyku da rûhun gıdasıdır. Uykuyu tamâmen terketmek doğru olmaz. İtidali sekiz saattir. Daha azı bedenın mizacını bozabilir. Ancak tedricen azalırsa beden alışır ve yorulmaz. Bu vird, virdlerin en uzununu ve en faydalıdır. Bu, Allahu Teâlâ'nın :

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمُ بِالْغُدُوِّ وَالْاَصَالِ

«Göklerde ve yerlerde kim varsa; onlar da, gölgeleri de sabah akşam, ister istemez Allah'a secde ederler.» (13 - Ra'd : 15)

buyurmuş olduğu «Asâl» ın birisi de budur. Cansız varlıklar Allah'a secde ederse, insanoğlunun çeşitli ibâdetlerden gâfil kalması elbette doğru olmaz.

GÜNDÜZÜN ALTINCI VİRDİ : İkinci vakti girince altıncı virdin vakti de gelmiş olur. Bu da Allahu Teâlâ'nın «Vel'asr» (103 - Asr : 1) diye kasem ettiği vakittir. Âyet-i celilenin bir mânâsı da bu ikinci vaktidir. İki tefsirin birinde de «Asır» dan murad, bu ikinci vaktidir. Allahu Teâlâ'nın «Ve aşıyyen» deki Aşiy kelimesinden murâdı bu ikinci vaktidir. Burada namaz olarak yalnız ezan ile farz arasında dört

rekât sünnet vardır. Öğlenin ilk sünneti gibl kılınır (1079) sonra farz kılar ve güneş alçalıp soluncaya kadar yukarıda saydığımız dört kısım ibâdet ile meşgûl olur. Güneş iyice alçaldığı vakit, namaz men'olunduğu için efdal olan, mânâsını düşünüp anlamak sûretile Kur'ân okumaktır. Böyle yapmakla, zikir, duâ ve fikri bir araya toplamış olur. Diğer üç kısmın bir çok gâyeleri buraya girmiş olur.

GÜNDÜZÜN YEDİNCİ VİRDİ : Yedinci virdin vakti, güneşin toz ve buhar ile karışacak şekilde alçaldığı ve renginin solduğu vakit başlar. Buradaki vazifesi de sabahın güneş doğuşundan evvelki vazifesi gibidir. O, doğuştan evvel, bu da güneşin batmasından öncedir. Allahu Teâlâ'nın :

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ هـ

«Akşama girerken ve sabaha ererken Allah'ı tesbih edin.» (30-Rûm : 17) âyetinden murâdı, bu iki vakittir.

Yine:

فَسَبِّحْهُ وَاطْرَافَ النَّهَارِ هـ

«Gündüzün etrafında dahi Allah'ı tesbih et.» (20 - Tâ-hâ : 130) âyetindeki etrafın birisi de budur.

Hasan-ı Basrî diyor ki Selef-i sâlihîn, akşam vaktine, sabah vaktinden daha çok ehemmiyet verirlerdi. Yine bu zât diyor ki: Selef, gündüzün ilk vaktini dünya maîşeti ve son vaktini de âhiret için ayırırlardı. Bu vakitte bilhassa müstehab olan tesbih ve istiğfar etmektir.

Birinci vird'de anlattıklarımızı da yapar, meselâ :

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، وَأَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ
وَسُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ هـ

der. Bu da Allahu Teâlâ'nın :

(1079) Hanefilerde öğlenin ilk dört rek'ât sünnetinin birinci teşehhüdünde yalnız «Ettehiyâtü» okunur. Selâm vermeden ayağa kalkıp Besmele ile Fâtihadan başlanır. Fakat ikindinin sünnetinde birinci teşehhütte salâvatlar okunur, ayağa kalkılır «Süb-hâneke» ile «Eûzü, Besmele» okunur.

وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيَاكَ وَسَتِّخَ بِحَمْدِكَ بِالْعَمِيِّ وَالْزَيْكَارِ هـ

«Günâhlarına mağfiret dile. Akşam.. sabah Rabbini hamd ile tesbih et.» (40 - Mü'min : 55) âyetinden alınmıştır. Kur'ândaki «Esmâ-i Hüsnâ» üzerine istiğfar daha makbûldür.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ،
رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ، فَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ، فَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْعَافِرِينَ هـ

demek gibi. (Duâ kısmında bunların tercümeleri geçmiştir.)

Güneş batmadan evvel «Eş-Şems, El-Leyl ile muavvezeteyn» sûrelerini de okumak müstehabdır. Güneş batarken kişinin istiğfar ile meşgûl olması daha makbûldür. Akşam ezanı okunduğunda :

اللَّهُمَّ هَذَا اقْبَالَ لَيْلِكَ وَإِذَا بَارَتْ نَهَارُكَ وَأَصْوَاتُ دُعَائِكَ
وَحُضُورُ صَلَوَاتِكَ ، أَسْأَلُكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي هـ هـ

duâsını okur. Sonra fiilen müezzinin dâvetine icâbet ederek akşamın farzını kılar. Güneşin batmasıyle gündüzün âdâbları sona erer. Kişiyelâyet olan o günkü hâlinin muhâsebesini yapmaktır. Ömründen bir konak aşmıştır. Eğer bugünkü, dünkü günü ile müsâvî ise aldanmıştır. Zira Resûl-i Ekrem (salât ve selâm O'na olsun) :

لَا بُورِكَ لِي فِي يَوْمٍ لَا أَرَادَ فِيهِ خَيْرًا هـ

«İyiliği arttıramadığım gün, benim için mübârek değildir.» (1080) buyurmuştur.

Eğer gündüzünü iyilik, tâat ve ibâdetle geçirmişse sevinmeli ve Allah'ın lûtfundan dolayı O'na şükretmelidir. Eğer gündüz ibâdetinde

(1080) Hadis, «ilim» bahsinde geçmiştir.

kusûr etti ise, gece onun halefidir, noksânını telâfiye çalışmalıdır. Gündüzki kusûrlarına karşı gece ibâdete devâm etmelidir. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bedenin sıhhatine, âzaların selâmetine şükretmeli, geri kalan ömrünü ganîmet bilerek geceleyin gündüzün ek-siğini tamamlamalıdır. Hayat gündüzünün bir akşamı gelip güneşin batacağını, bir daha doğmayacağını ve artık noksanları telâfi ile özür dileme zamanının sona ermiş olacağını düşünmelidir. Zira ömür sayılı günlerden ibârettir. Günlerin geçmesiyle topyekûn o da tükenir.

GECEİN EVRÂDİ

Bunlar da beş tanedir :

GECEİN BİRİNCİ VİRDİ : Bunun vakti güneşin batmasından, ufuktaki kıvılcığın kaybolmasına kadar, yâni akşam ile yatsı arasıdır. Allahu Teâlâ :

فَلَا أُقِيمُ بِالشَّفَقِ هـ

«Artık kasem ederim o şafağa.» (84 - İnşikak : 16) buyurmakla bu vakte yemin etti. Bu vakit gecenin ilk başlangıcı olduğu için, bu vakitte kılınan namaz, gecenin ilk namazıdır. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'de beyân buyurulan :

وَمِنْ آتَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ هـ

«Gecenin bir kısım saatlerinde tesbîh et.» (20 - Taha : 130) âyetindeki «ân» lardan bir «ân» dır. O, iyllerin «Evvâbîn» namâzıdır.

Allahu Teâlâ'nın :

تَجَافَى جُؤُوبَهُمْ عَنِ الصَّاحِ هـ

«Yanları yataklarından uzaklaşır. [Gece namazı kılmak için yataklarından kalkarlar.]» (32 - Secde : 18) buyurduğundan murâdı budur. Bu rivâyet, Hasan-ı Basrî'dendir. İbn Ebî Ziyad bunu Resûl-i Ekrem'e isnâd etmiştir. Akşam ile yatsı arasını ibâdet ile ihyâ etmenin fazîleti, ikinci bâbta anlatılacaktır.

Bu vird'in tertibi şöyledir : Akşamın farzından sonra hiç konuşmadan iki rekât namaz kılar. Birinci rekâtta «Kâfirûn», ikinci rekâtta «İhlâs» sûrelerini okur. Sonra daha uzun sûreler ile dört rekât daha kılar. Sonra şafak kayboluncaya kadar kılabilir kadar kılar. Yatsıya kadar, mescidde itikâfa niyeti yoksa ve evi de yakın ise bu namazları evinde kılmakta beis yoktur. Şâyet yatsıya kadar câmide kalmağı niyet etmiş riyâ ve gösterişten emîn ise itikâfa da niyet ederek câmide kılması daha efaldır.

GECEİNİN İKİNCİ VİRDİ : Yatsının ilk vaktinden yatmak zamanına kadar devâm eder. Bu da gece karanlığının ilk bastırdığı zamandır. Allahu Teâlâ bu vakte de kasem ederek :

«Geceye ve onun (sıncında) derleyip topladığı şey(ler)e» (84 - İnşikak : 17) buyurmuştur. Yâni bastıran karanlıkları demektir. Yine diğer âyette :

«Gecenin kararmasına kadar» (17 - İsrâ : 78) buyurmuştur ki bu vakitte tamâmen gece bastırır ve her tarafı zulmet kaplar.

Bu vird'in tertibi üç şeye riâyetledir :

a) Yatsının farzından başka on rekât namâz kılmak. Ezan ile farz arasını ihyâ için dört rekât, yatsının farzından sonra da iki rekât bir, dört rekât da bir olmak üzere altı rekât kılar. Bunlarda da Baka-re'nin sonu, Âyetü'l-Kürsî, Hadid sûresinin evveli ve Hadid sûresinin sonu gibi bâzı muâyyen âyetleri okur.

b) Bütün bunlardan sonra da on üç rekât namaz kılar. Vitir namazını en sona bırakır. Resûl-i Ekrem'in en çok kıldığı gece namazı bu kadar olduğu rivâyet edilmiştir. Akli başında olanlar, gece ibâdetlerini gecenin ilk vaktinde yaparlar. Kendine güvenenler ise, yattıktan sonra kalkar kılarlar. En doğrusu yatmadan bunları kılmaktır. Çünkü belki kalkamaz veya uyanamaz. Ancak itiyat hâline getirmişse gecenin son vakti daha fazîletlidir. Sonra bu namazlarda Resûl-i Ekrem'in ekseriyetle okuduğu Yâsîn, Lokman, Duhan, Tebâreke, Zümer ve Vâkıa sûreleri gibi muâyyen sûrelerden üç yüz âyet miktarı okumaktır. Hattâ şâyet kılamiyorsa, bu sûrelerin hepsini veya bir kısmını okumadan yatmamalıdır. Resûl-i Ekrem'in gece okuduğu sûreleri bildiren üç hadis rivâyet edilmiştir. Bunların en meşhuru, Secde, Tebâreke, Zümer ve Vâkıa sûreleridir. Bir rivâyette Zümer ve İsrâ sûreleri, diğer bir rivâyette de her gece Hadid, Haşır, Saf, Cuma ve Teğabun sûrelerini okurdu ki, bunlar beş tânedir. Bunlar içerisinde bin âyetten efdal bir âyetin bulunduğunu rivâyet ettiler. Bâzı âlimler A'lâ

sûresini de bunlara katarak sûreleri altıya çıkarırlar. Zira Resûl-i Ekrem'in A'lâ sûresini çok sevdiğini rivâyet ettiler. Vitir namâzının üç rekâtında şu sûreleri okurdu. Birinci rekâtta A'lâ, ikinci rekâtta Kâfirûn, ve üçüncü rekâtta da İhlâs sûresini. Selâm verince de üç kere :

سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ

derdi.

c) Üçüncüsü de, vitir namazıdır. Şâyet gece kalkamıyacaksa yatmadan evvel vitir namazını kılmalıdır.. Ebû Hüreyre (Allah ondan razı olsun): «Resûl-i Ekrem, yatmadan vitir namazı kılmamızı bize tavsiye ederdi» demiştir. Şâyet gece kalkabiliyorsa, geceye tahlî efdaldir. Bir mübârek hadisinde Resûl-i Ekrem :

صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى فَإِذَا خِفَتِ الصُّبْحُ فَأَوْتِرَ بِرَكْعَةٍ

«Gece namazları ikişer rekâttır. Sabah vaktinin gireceğinden korkarsan bir rekâtta selâm ver.» (1081) buyurmuştur. Hazret-i Âişe de gecenin ilk, orta ve son vakitlerinde olmak üzere Resûl-i Ekrem'in üç kere tek rekâtli namaz kıldığını ve son vitrinin tam sahura denk geldiğini haber veriyor. Hazret-i Ali de vitirin üç şekilde kılınabileceğini bildiriyor. İstersen gecenin ilk vaktinde birer rekât kılarısın, sonraları ikişer ikişer devâm edersin. İstersen bir rekât kıldıktan sonra yatar ve gece kalktığı anda ikişer ikişer kılarısın. İstersen bu tek namazı en sona bırakırsın. Hangisini yaparsan beis yoktur. Fakat vitri terketmek doğru değildir. (1082) Yine Resûl-i Ekrem'den :

«Bir gecede iki vitir yoktur.» (1083) diye rivâyet edilmiştir.

Gece uyanamıyacağından korkan kimsenin, kıldığı tek rekâtta sonra yatağında otururken iki rekât kılmasını uygun görenler de olmuştur. Çünkü Resûl-i Ekrem'in böyle yaptığı da vâkidir. Ve birinci rekâtında Zilzal, ikinci rekâtında da Tekâsür sûrelerini okur. Zira bun-

(1081) Buhâri ile Müslim, İbn Ömer'den rivâyet etmişlerdir. Tecrid-i Sarîh Tercemesi Cilt 3 Sahife: 210.

(1082) Hanefîlerde yalnız başına bir rek'ât namâz yoktur. Ancak, akşamın farzı ile yatsıdan sonraki vitir, üç rek'ât olarak kılınır.

(1083) Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etmişlerdir. Tirmizî «Hasen» olduğunu söylemiştir. Tirmizî'de 468 No.lu Hadis.

da tahzîr, veid, korkutmak ve çekindirmek vardır. Bir rivâyette **Kâfirûn** sûresini okurdu. Çünkü burada küfürden uzaklaşmak ve yalnız Allaha bağlanmak vardır. Bâzıları da şâyet gece uyanırsa, yatakta otururken kıldığı iki rekât, bir rekât yerine geçer dediler. Bunun için sonunda tek rekât kılar. Çünkü otururken kıldığı iki rekât, bir rekât yerine geçtiğine göre, namazları çift olmuş gibidir. Yâni daha evvel vitri tek olarak kıldı, otururken kıldığı iki rekât da bir sayılınca rekâtlar çift oldu. Buna göre sonunda da bir rekât kılar.

Ebû Tâlib-i Mekki bunu hasen gördü ve dedi ki burada üç amel vardır. Bunlar: Emelini yenmek, vitri kılmak, vitri sona tehir etmektir. Doğrusu, Ebû Tâlib'in dediği gibidir.

Fakat, «şâyet uyanırsın uyanmasın otururken kıldığı iki rekât sayıldığı için geçmiş rekâtları çiftleştirir» dersen, bu kabûl ve o zaman birinci vitri kaybolmuş olur. Yok eğer, «uyanırsa tek, uyanmazsa çift rekât olurlar» dersen, bu da kabûl edilmez. Ancak Resûl-i Ekrem'den bu husûsta sahih bir rivâyet varsa, yâni evvelâ tek rekât kılmış, sonra otururken iki rekât kılip uykuya yatmış ve uyandıktan sonra da tek rekât kılmışsa; o zaman otururken kıldığı bu iki rekâtın sûreten çift ve mânen tek olduğunu ve uyanırsa tek, uyanmazsa çift rekât olarak hesâb edildiği anlaşılmış olur.

Vitirden selâm verdikten sonra :

سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، رَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ جَلَّتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ بِالْعِظَمِ وَالْجَبَرُوتِ وَتَعَزَّزَتْ بِالْقُدْرَةِ وَقَهَّزَتْ عِبَادَةُ الْمَوْتِ

duâsını okur. Resûl-i Ekrem son zamanlarında nâfile namazlarının ekserisini otururken kılar. Ve şöyle buyurmuştur :

لِلْقَاعِدِ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ وَلِلنَّائِمِ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ

«Otururken kılan, ayakta kılanın yarı mükâfatı, yatarken kılan da otururken kılanın yarı mükâfatı vardır.» (1084)

Bu hadis, yatarken de nâfilenin kılınabileceğinin sıhhatine delildir.

(1084) Buhârî, İmran b. Hüseyin'den rivâyet etmiştir. Tecrid-i Sarih Tercemesi Cilt: 3. Sahife: 397.

GEÇENİN ÜÇÜNCÜ VİRDİ : Üçüncü virdi de uyku uyumaktır. Uykuyu da evrâd arasına katmakta beis yoktur. Âdâbına riâyetle uyku uyumak da bir ibâdettir. Denildi ki: «Kul abdesti olduğu hâlde Allah'ı zikrederek uykuya yattığı takdirde, uyanıncaya kadar namaz kılmış sevâbı kendisine verilir. Elbisesi arasına bir melek girer, uyku arasınca sağa sola dönerken Allahı zikrederse, o melek onun için duâ ve istiğfar eder.» Hadiste :

إِذَا نَامَ عَلَى ظَهْرِهِ رُفِعَ رُوحُهُ إِلَى الْعَرْشِ هـ

«Abdestli olarak uyuyan kişinin rûhu arşa yükseltilir.» (1085) diye vârid olmuştur. Bu anlattığımız, avam hakkındadır. Havvas, âlimler ve temiz kalb sâhibleri ise daha öndedir. Onlara rüyâ âleminde bâzı esrâr keşfolunur. Bunun için Resûl-i Ekrem :

نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ وَنَفْسُهُ تَسْبِيحٌ هـ

«Âlimin uykusu ibâdet ve nefesi tesbîhtir.» (1086) buyurmuştur. Muaz, Ebû Mûsâ'ya :

— Gece ibâdetlerini nasıl yaparsın, diye sordu. Ebû Mûsâ :

— Hiç yatmam, bütün geceyi ibâdetle geçiririm. Kur'ânı baştan sonuna kadar hatmederim, dedi. Muaz :

— Fakat ben uyur ve sonra kalkarım, bununla beraber uykumu da ibâdetten sayarım, dedi. Ebû Mûsâ bu vaziyeti Resûl-i Ekrem'e anlatınca Resûl-i Ekrem :

«Muaz senden daha fakih ve anlayışlıdır.» buyurdu. (1087)

UYKUNUN ÂDÂBI :

Uykunun on âdâbı vardır. Onlar da :

1 — Tahâref, temizlik ve misvâk kullanmaktır. Resûl-i Ekrem :

(1085) İbn Mubârek «Zühde»ünde Ebû'd-Derdâ'ya mevkûf olarak; Beyhâkî «Şû'abü'l-İmân»da Abdullah b. Amr b. As'dan mevkûf olarak ve Taberânî «Evsatı»nda Hz. Ali (R.A.)'den rivâyet etmişlerdir.

(1086) Oruç bahsinde geçmiştir.

(1087) Buhâri ile Müslim, Ebû Mûsâ'dan rivâyet etmişlerdir.

إِذَا نَامَ الْعَبْدُ عَلَى طَهَارَةٍ عُرِجَ بِرُوحِهِ إِلَى الْعَرْشِ فَكَانَتْ رُؤْيَاةٌ
صَادِقَةً وَإِنْ لَمْ يَتَمَّ عَلَى طَهَارَةٍ قَصُرَتْ رُوحُهُ عَنِ الْبُلُوغِ، فَلَيْتَ
النَّامَاتِ أَضْعَافُ أَخْلَامٍ لَا تَصْدُقُ هـ

«Kul temiz olarak uykuya yattığı vakit rûhu arşa yükselir ve gördüğü rüyalar doğru olur. Abdestsiz yatarsa, rûhu yükselmez, gördüğü rüyalar, adgâs u ahlâm yâni karma karışık rüyalar olup, doğru çıkmazlar.» (1088) buyurmuştur.

Buradaki tahârettен maksad zâhir ve bâtın temizliğidir. Esâsen gayb perdelerinin kaldırılmasına asıl müessir olan bâtın temizliğidir.

2 — Misvâkini ve abdest suyunu hazırlayıp uyandığı zaman ibâdet edeceğim diye niyet ederek yatmak ve uyandığı vakit misvâkini kullanmaktır. Bâzı selef böyle yaparlardı. Resûl-i Ekrem'in de bir gecede her uykuya yatıp kalktıkça bir kaç defa misvâk kullandığı rivâyet edilmiştir. Şâyet tam mânâsıyla temizlik yapamıyorsa abdest âzalarını su ile mesheder. Eğer su da yoksa, kibleye karşı oturmak zikir, duâ ve Allah'ın varlığına delâlet eden delilleri tefekkür etmekle meşgûl olur. İşte bu da gece ibâdeti yerine geçer, Resûl-i Ekrem bir mübârek hadîsinde :

مَنْ أَتَى فِرَاشَهُ وَهُوَ يَتَوَيَّ أَنْ يَقُومَ يَصِلَ مِنَ اللَّيْلِ فَعَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ حَتَّى
يُصْبِحَ كَيْبَلُهُ مَا تَوَيَّ وَكَانَ تَوَمُّهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى هـ

«Gece kalkıp kılmağı niyet ettiği hâlde uykuya yattıktan sonra sabaha kadar uyanamıyan kimseye, Allahı Teâlâ namaz kılmış gibi mükâfat verir. Uykusu da Allah'tan ona sadaka olur.» (1089) buyurmuştur.

3 — Vasiyetini yazıp başucunda bulundurmak. Çünkü sabaha çıkacağını kimse kestiremez. Halbuki vasiyetsiz ölenler kıyâmete kadar kimse ile konuşamaz. Ölüler kendisini ziyâret eder onunla konuşurlar, fakat arada o karşılık veremez. O zaman onlar, yazık bu insan vasi-

(1088) Daha evvel geçmiştir.

(1089) Nesâi ve İbn Mâce Sahih sened ile Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet etmişlerdir.

yetsiz ölmüştür, derler. Ancak ölümü için hazırlıklı bulunmak bakımından vasiyet daimâ müstehabdır. Anî ölüm, hazırlıklı olanlar için bir lûtuf, ama hazırlıklı olmayanlar için de bir azâbtır.

4 — Günâhlardan tevbe ederek herkese iyilik yapacağını, uyana-cağı zaman kimseye zulüm ve bir fenâlık yapmayacağını düşünerek uykuya yatmaktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz :

مَنْ أَوَى إِلَى وَاسِيَةٍ لَا يَتَوَى ظِلْمَ أَحَدٍ وَلَا يَحْقِدُ عَلَى أَحَدٍ عَقَرَهُ مَا اجْتَمَعَ

«İçinde kimseye karşı zulüm ve kin hissi olmadan uykuya yatan kimsenin bütün cürümleri bağışlanır.» (1090) buyurmuştur.

5 — Mümkün olduğu kadar mükellef karyola ve döşekleri terketmek veyâ daha mütevazî bir yatak seçmektir. Hattâ bâzı selef uza-nıp yatmak için yatak sermeyi münasip görmez, bunu bir külfet sa-yarlardı. Nitekim Ehl-i Suffâ toprak üzerinde yatarlardı. Çünkü top-raktan yaratıldık, toprağa döneceğiz derlerdi. Ve bunu gönül yumu-şaklığı ve tevâzu bakımından daha doğru bulurlardı. Böyle yapama-yanlar hiç olmazsa fazla ihtişamdan kaçınmalıdırlar.

6 — İyice uykusu gelmeden yatıp kendisini uykuya zorlama-maktır. Ancak gece kalkmak gayesiyle olursa muvafıktır. Onların (Se-lef-i Sâlihînin) uykuya yatmaları, uykunun tamâmen galebe çaldığı, yemekleri, tamâmen acıttıkları; sözleri de zarûret hâsıl olduğu za-manlarda idi. Bunun için «Onlar, geceleri az uyurlardı.» diye vasıflan-mışlardır. Namaz ve zikir esnâsında yaptığını bilmeyecek ve dediğini anlamayacak şekilde uykusu galebe çalmışsa, dediğini anlayınca ya-kadar yatıp uyumalıdır. İbn Abbas otururken uyuklamaktan hoşlan-mazdı. Nitekim haberde :

لَا تَسْكَبُوا النَّوْمَ

«Geceleri fazla yorulmayın, zahmet çekmeyin.» (1091) vârid ol-muştur.

(1090) İbn Ebi'd-Dünyâ «Kitâbü'n-Niyye» de Enes'den rivâyet etmiştir.

(1091) Ebû Mansûr Deylemi «Müsne'd-i Firdevs» inde Enes'den rivâyet etmiştir.

Resûl-i Ekrem'e falan kadın geceleri çok ibâdet eder. Hattâ uykusu geldiği zaman kendisini ipe bağlar, diye anlattıklarında, Resûl-i Ekrem :

لِيُصَلِّ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ مَا يَسَّرَ لَهُ ، فَإِذَا غَلَبَهُ النَّوْمُ فَلْيَرْفُذْ هـ

«Mümkün olduğu kadar gece namazı kılın, uykunuz geldiği zaman da uyuyun.» (1092) buyurmuştur.

Diğer hadiste :

تَكَلَّمُوا مِنَ الْفَمِلِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَسَلَ حَتَّى تَمَلُّوا هـ

«Gücünüzün yettiği kadar ibâdete gayret edin ve biliniz ki, siz yorgunluk sebebiyle amelden ayrılırsanız Allah sizin ecrinizi kesmez, siz amele rağbet edince Allah mükâfatınızı verir, yâni yorulduğunuz vakit istirahat ediniz» (1093)

Başka bir hadisinde de :

خَيْرُ هَذَا الدِّينِ أَنْسَرُهُ هـ

«Bu dinin hayrı, kolay oluşudur.» (1094) buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem'e falanca uyumadan namaza ve arasını kesmeden de oruca devâm eder, denildi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

لَكِنِّي أَصَلِّي وَأَنَامُ ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ هَذِهِ شَيْءٌ مِّنْ رَّغَبٍ عَنْهَا فَلْيَسِّرْنِي

«Fakat ben, hem kılar hem de uyurum. Hem oruç tutar, hem de arasına yerim. İşte benim sünnetim budur. Sünnetimden ayrılan, benden değildir.» (1095) buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem :

(1092) Buhâri ile Müslim, Enes'den rivâyet etmişlerdir

(1093) Buhâri ile Müslim, Hz. Âişe'den rivâyet etmişlerdir.

(1094) Ahmed b. Hanbel C. 4, sahife: 338'de, Mihcen b. Edrâ hadisinden rivâyet etti. Ayrıca bakınız «İlim kitabı» Sf: 21.

(1095) Nesâî. Abdullah b. Amr'dan; Buhâri ile Müslim de Enes'den rivâyet etmişlerdir.

لَا تُشَادُّوْا هَٰذَا الدِّينَ فَإِنَّهُ مَشِيئٌ مِّنْ يُشَادُّهُ يَغْلِبُهُ فَلَا تُبْغِضْ
إِلَى نَفْسِكَ عِبَادَةَ اللَّهِ تَعَالَى هـ

«Bu dîni çetinleştirmeyin o kuvvetlidir. Kim ki onu zorlaştırmaya kalkmışsa, din ona galebe çalar. Allah'a kulluk ve ibâdeti nefesine nefret ettirme» (1096) buyurmuştur.

7 — Kibleye yönelerek yatmak. Bu da iki şekildedir. Birisi ölüm hâlinde olduğu gibi, sırtüstü yatıp ayaklarını kibleye uzatarak bütün bedeni ile kibleye dönmek, diğeri de mezarda olduğu gibi sağ omuz üzerinde kibleye dönerek yatmaktır.

8 — Yatarken duâ etmek :

بِإِسْمِكَ رَبِّي وَصَنَعْتُ حَبِي وَبِإِسْمِكَ أَرْفَعُهُ هـ

gibi duâ bahsinde anlattığımız eserde vârid olan duâları okumaktır. Muâyyen bâzı âyetleri de okumak müstehabdır. Bunlar da : Âyetü'l-Kürsî, Bakare'nin sonu :

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ هـ

ne kadardır. Denildi ki, bunları yatarken okuyan kimse, Kur'ân'ı ezberler ve unutmaz. Â'raf sûresinin 54. âyetinden

إِنَّ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ هـ

âyetine kadar, İsrâ sûresinin sonu olan

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ هـ

iki âyetini okur. Bunları okuyanın sineline bir melek girer, onun için istiğfar eder ve onu tehlikelerden korur. Ayrıca «Muavvezeteyn»i okur, ellerine üfürerek yüzüne ve diğer âzalarına sürer. Resûl-i Ekrem'in

(1096) Buhârî, Ebû Hüreyre'den başka ifâdelerle rivâyet etti.

böyle yaptığı rivâyet edilmiştir. (1097) Gece uyumaması için, Kehf sûresinin evvelinden on, âhirinden de on âyet okur. Ayrıca Hazret-i Ali (R.A.) de şöyle buyuruyor: «Bakare'nin son iki âyetini okumadan uykuya yatan kimse tam akıllı değildir.» Yirmi beş kere de :

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا إِلَهَ الْاَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ
يَا رَحْمَنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَرَجِّمَهُمَا يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ، يَا إِلَهَ
يَا إِلَهَ يَا إِلَهَ، ثَلَاثَةً وَأَنْتَ رَافِعُ يَدَيْكَ وَأَدْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ، ثَلَاثَةً
ثَلَاثَةً شَيْتَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ عَلَى عَيْنِكَ، وَصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَأَوْمِرِ الصَّلَاةَ عَلَيْهِ حَتَّى يَذْهَبَ بِكَ التَّوْمَهُ

demeli ki bunların yekûnu yüz eder. Yâni yirmi beş kere Sübhânallah, 25 kere Elhamdülillah, 25 kere de Allahu Ekber demekie hepsi yüz olur.

9 — Uykunun, bir nevi ölüm, uyanmanın da dirilmek olduğunu düşünmektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde :

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَاللَّهُ لَمَّ تَمَّتْ فِ مَوَاطِنَهَا

«Allah, öleceklerin ölümü ânında, ölmeyeceklerin de uykuları esnâsında rûhlarını ahr.» (39 - Zümer : 42)

Diğer âyette :

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ

«Gece de sizi öldüren (uyutan) O'dur.» (6 - En'âm : 59) buyurulmuştur. Allahu Teâlâ bu âyetlerde uykuya «ölüm» adını vermiştir. Uykudan uyanan uyku ile hiç münâsebeti olmayan bâzı şeyler gördüğü gibi, öldükten sonra dirilenler de hayâtta görmediği, duymadığı ve hatırına bile gelmeyen birçok şeyler müşâhede edecektir. Hayât ile ölüm arasındaki uyku da dünyâ ile âhiret arasındaki berzah yâni kabir hayâtı gibidir.

Lokman, oğluna tavsiyelerinde :

— Oğlum! Ölümden şübhe ediyorsan uyku uyuma. Uyuduğun ve uyumak mecburiyetinde kaldığın gibi, ölüme de mahkûmsun. Dirilmekte de şübhe ediyorsan, uykudan uyanma. Uykudan uyandığın gibi, öldükten sonra da dirileceksin.

Ka'abü'l-Ahbar :

Uyuyacağın zaman, sağ omuz üzerine kibleye dönmüş vaziyette yat. Çünkü uykun bir nevi ölüm hâlidir. Resûl-i Ekrem'in uyuyacağı zaman son olarak elini sağ yanağı altına koyup yattığında :

اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِكُ

duâsını sonuna kadar okuduğunu Hazret-i Âişe (R.A.) haber vermektedir. Bu duâ, Duâ Kitâbı'nda geçmiştir.

İnsan uykuya yatarken niçin ve ne maksatla uyuduğunu, içinde Allah ve dünya sevgisinden hangisinin daha çok olduğunu düşünmeli. Belki de uyanamayıp öleceğini ve insanların öldükleri hâl üzerinde dirileceklerini hatırlamalı. Kişinin, sevdiği kimselerle başır olacağını hesâba katmalı ve kendisini buna göre ayarlamalıdır.

10 — Gerek uyku arasında uyandığı ve gerek uykudan kalktığı zaman duâ etmeli. Bilhassa uyku arasında Resûl-i Ekrem'in şu duâsını tercih etmelidir: (1098)

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ، رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

Uykuya yatarken en son ve uykudan uyanınca ilk olarak kalbinde ve lisânında zikrullah bulunmasına gayret etmeli ve buna alışmalıdır. Çünkü bu hâl, sevgi nişânesidir. Kalbi Allah'a bağlamak için böyle yapmak lâzımdır. Uyayıp kalktığı zaman, Duâ Kitâbı'nda anlattığımız gibi

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَالْإِيْمُ الشُّكْرُ هـ

duâsını sonuna kadar okur. İşte uykunun on âdâbı bunlardır.

(1098). İbn Seni ve Ebû Nuaym.

GECEİN DÖRDÜNCÜ VİRDİ : Dördüncü vird, gecenin ilk yarısında başlar ve altıda biri kalıncaya kadar devâm eder. Bu vakitte Teheccüd için kalkar. Buna Teheccüd denmesi, uykudan sonraya kaldığı içindir. Bu vakit tam gece yarısıdır. Aynen gündüzün tam yarısı olan zevâlden sonrasına karşılık olduğu için buradaki evrâd da ona benzer. Allahu Teâlâ buna da kasem ederek,

وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ هَر

«Karanlık bastığı vakit geceye yemin ederim.» (93 - Duha : 2) buyurmuştur. Yâni gecenin tam yerleşip durakladığı zaman demektir. ki, Allah'tan başka herkes uykudadır. Resûl-i Ekrem'e :

— Gecenin hangi vakti duâya daha müsâttir? Diye sordular. Resûl-i Ekrem Efendimiz :

«Gecenin tam ortası» (1099) buyurdu.

Dâvûd Aleyhisselâm :

— Allahım! Sana ibâdet etmek isterim. Bunun için hangi vakit daha makbûldür? Dedi. Allahu Teâlâ :

— Yâ Dâvûd! Gecenin ilk ve son vakitlerinde kalkma. Çünkü ilk vakitte kalkan, sonunda kalkamaz, sonunda kalkan, ilk vakitte kalkamaz. Bunun için gece yarısında kalk ki, ikimiz başbaşa kalalım ve bütün dileklerini kabûl edeyim, buyurdu. Yine bir defa Resûl-i Ekrem'e :

— Gecenin hangi vakti daha makbûldür? Diye sorduklarında, Resûl-i Ekrem :

«Yarı geceden sonraki vakittir.» (1100) buyurdular. Hattâ bu vakitte Arş'ın titremesi, Adn Cenneti'nden rahmet rüzgârlarının esmesi, Allahu Teâlâ'nın Cemâl sıfatıyla birinci kat göğe tecelli etmesi gibi haberler vârid olmuştur.

Bu evrâdın tertibi : Uyandığı zaman icab eden duâları okuduktan sonra âdâbına ve duâsına riâyet ederek abdestini alır, sonra namaz kılacığı yere gider Kibleye döner ve :

اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَحَمْدُ اللَّهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَمِيرًا

(1099) Ebû Dâvûd ve Tirmizi, Amr b. Anbese'den rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd sahîh olduğunu söylemiştir.

(1100) Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibban, Ebû Zer'den rivâyet etmişlerdir.

der. Sonra onar kere; Sübhanellah, on kere Elhamdülillah, on kere de Lâilâhe illallah, der,

Daha sonra :

اللَّهُ أَكْبَرُ ذُو الْمَلَكُوتِ وَالتَّجْوِيدِ، وَالْكَزْبِ وَالْعِزِّ وَالْعِزَّةِ وَالْجَلَالِ وَالْقُدْرَةِ

söyler.

Ayrıca Teheccüd için kalktığında, Resûl-i Ekrem'in okuduğu rivâyet edilen şu duâyı da okur.

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكَ الْعِزُّ، أَنْتَ
بِهَاءُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيُّومُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَمَنْ عَلَيْهِنَّ
أَنْتَ الْحَقُّ وَإِقْلَاقُكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالشُّعُورُ حَقٌّ
وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ اسْتَمْتُ وَبِكَ
أَمْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أُنِيتُ وَبِكَ حَاصِمْتُ وَإِلَيْكَ حَاسِمْتُ
فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ
أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، اللَّهُمَّ أَرِنِي نَفْسِي تَقْوِيهَا
وَرَزِّكِيهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ رَزَّكَاهَا، أَنْتَ وَلِيِّهَا وَمَوْلَاهَا، اللَّهُمَّ اهْدِنِي
لِإَحْسَنِ الْأَعْمَالِ، لَا يَهْدِي لِإِحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا
لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْبَائِسِ
الْمِسْكِينِ، وَأَدْعُوكَ دُعَاءَ الْفَقِيرِ الدَّالِيلِ، فَلَا تَجْعَلْنِي بِدُعَائِكَ رَبِّ
سَقِيًّا، وَكُنْ لِي رَؤُفًا رَحِيمًا يَا خَيْرَ الْمُسْتَوَلِينَ
وَاصْخَرِ الْمُعْظِمِينَ

«Allahım! Hamd sana mahsûstur. Yer ve göklerin Nûrû Sensin. Hamd, Sana mahsûstur. Yer ve göklerin zinet ve izzetli, yer ve göklerin Babbl Sensin, Sana hamd ederim, yer ve göklerle onlarda bulunanlar Senin kudretinle duruyorlar. Hak Sensin, hak Sendendir. Ölüm hak, Cennet hak, Cehennem hak, öldükten sonra dirilmek hak, Peygamberler hak ve Muhammed aleyhi's-selâm da hak peygamberdir. Allahım! Sana teslim oldum, Sana inandım, Sana güvendim, Sana yöneldim ve Sana bağlandım, geçmiş gelecek, gizli ve aşikâre vâki kusûr ve isrâflarımı Sen bağışla. İlk de Sen, son da Sensin, Senden başka Tanrı yoktur. Allahım! Takvâyı bana nasib et ve nefsimi tezkiye et. Tezkiye edenlerin en hayırlısı Sensin. Koruyucu ve yardımcım Sensin. Allahım! Beni en güzel amellere hidâyet eyle. Çünkü güzel amellere Senden başkası hidâyet edemez. Kötü işlerden beni uzaklaştır. Senden başka beni kötülüklerden kimse uzaklaştırılmaz. Âciz mahrûm ve fakir bir insan olarak buzûruna geldim. Muhtaç ve zelilin ilticâsı gibi sana yalvarıyorum. Beni mahrûm etme! Bana acı, dileklerimi kabul et. Ey kendisinden istenenlerin en hayırlısı ve verenlerin en keremlisi olan Allahım.» (1101)

Hazret-i Âişe, Resûl-i Ekrem Efendimiz teheccüde kalktığı zaman şöyle duâ ederdi diyor: «Ey Mikâil, Cebrâil ve İsrâfil'in Rabbl olan, gökleri ve yerl yaratan, gizli ve aşikâre herşeyi bilen Allahım! Kullarının arasındaki ayrılıkları düzelterek olan Hâkim Sensin. Sen beni hakka hidâyet eyle. Çünkü Sen dilediğini Sırât-ı Müstakime hidâyet edersin.»

Bu duâlardan sonra namaza başlar ve hafifce iki rekât kılar. On dan sonra ikiye rekât olmak üzere dilediği kadar kılar ve daha önce tek rekât kılmamışsa sonunda tek rekât «vitr» kılar. Kıldığı her iki rekâtın arasını, yüz tesbih getirmek sûretileyle, ayırmak müstehabtır. Bu sâyede namaza hevesi artar. Resûl-i Ekrem Efendimiz önce hafif iki rekât kılar, sonra da uzun iki rekât, daha sonra biraz hafif tedrici şekilde hafifleterek onüç rekât gece namazı kılar: Hazret-i Âişeye, «Resûl-i Ekrem gece namazlarını aşikâre veya gizli olarak nasıl kılar?» Diya soruldu. Hazret-i Âişe de; «Bâzan gizli ve bâzan da aşikâre okurdu» buyurdular. Resûl-i Ekrem Efendimiz :

صَلَاةُ الْقِيلِ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خَفَتِ الصُّبْحُ فَأَوْتَرَ بِرِصْفَةٍ

«Gece namazları ikişer rekâttır. Sabah yaklaştığı vakit bir rekât kılarınsın» (1102) buyurmuştur.

Yine şöyle buyurmuştur :

صَلَاةُ الْمَغْرِبِ أَوْشَرَتْ صَلَاةَ النَّهَارِ فَأَوْشَرُوا صَلَاةَ النَّيْلِ هـ

«Akşam namazı gündüz namazlarını tekletmiştir. Siz de gece namazlarını tekletirin.» (1103)

Resûl-i Ekrem'den ekseriyetle rivâyet edilen, geceleri onüç rekât namaz kıldığıdır. Bu rekâtlarda Kur'ân-ı Kerim'den vird yâni okumasını itiyât edindiği muâyyen âyetleri veya küçük bâzı sûreleri okurdu. Bu sûretle gecenin geride kalan altıda bir cüz'üne de başlamış olur.

BEŞİNCİ VİRD : Beşinci virde, gecenin altıda biri kaldıktan sonra başlanır ki bu, seher vaktidir. Allahü Teâlâ bu vakitte namaz kılanları övmek üzere :

وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ هـ

«Ve seherlerde onlar istiğfar ederler.» (51-Zâriyât : 18) buyurmuştur.

Bu istiğfârdan gâyenin namaz olduğunu söyleyenler de vardır. Çünkü namazda istiğfar da mevcûttur. Bu vakit gece meleklerinin çekilip, gündüz meleklerinin vazifeyi devir alacağı sabah vaktine yakındır. Selman, kardeşliği Ebû'd-Derdâ'yı ziyârete gittiği gece bu virdi kendisine tavsiye etmiştir. Uzun bir hadîsin sonunda şöyle anlatılıyor :

«Herkes yatarken Ebû'd-Derdâ ibâdete hazırlandı. Selman, ona, yat ve uyu dedi. Bir daha kalkmak istedi, yine Selman, yat uyu dedi. Sabaha yakın olunca, şimdi kalk dedi ve beraberce kalkıp namaz kıp ibâdet ettiler. Bunun üzerine Selman devam ederek şöyle buyurdu: «Nefsinin senin üzerinde hakkı var, misâfirinin sende hakkı var, âilenin sende hakkı var; herkese hakkını ver.» Bu hâdis, Ebû'd-Derdâ'nın hanımının, Selman'a, Ebû'd-Derdâ'nın geceleri hiç uymadığını haber vermesi üzerine vuku bulmuş ve keyfiyet Resûl-i Ekrem'e arz edince, Resûl-i Ekrem :

(1102) Buhâri ile Müslim rivâyet etmişlerdir. Hadîs, daha önce geçti. Bak: Sf:

(1103) İmam Ahmed, İbn Ömer'den sahîh isnad ile rivâyet etmiştir.

«Selman doğrudur.» (1104) buyurdu. İşte bu beşinci virddir. Oruç tutacak olanların bu vakitte gece yemeğini (sahur) yemesi de müstehabtır.

Bu vakitlerde yapılacak ibâdet, namaz kılmaktır. Sabahın ilk vakti girince, gece evrâdı biter ve gündüz evrâdı başlar. Kalkar, sa-sah namazının sünnetini kılar ki Allahu Teâlâ'nın :

وَمِنَ الْقِيلِ فَصَبْحَةٌ وَإِذَا بَارَ النَّوْمُ هـ

«Geceleyin ve yıldızlar sönerken de onu tesbih et.» (52-Tûr : 49) kavlınden murâdı budur. Sonra :

بَشَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَاللَّهُمَّ

(3 - Âl-i İmrân : 18)

âyetini sonuna kadar oku. Daha sonra da «Allah, melekler ve ilim sâhiblerinin bizzat Allah hakkında şehâdet ettiklerine ben de şehâdet ederim, bu şehâdeti Allah'a emânet eder ve bu şehâdet üzerine ölmemi Allah'tan dilerim. Allahım! Bu şehâdet sâyesinde günâhlarımı mahvet ve hiç bir değişikliğe uğramadan bu şehâdet ile rûhumu kabzeyle.» der.

İşte kulların ibâdetteki tertîpleri bu anlattığımız şekildedir. Selef-i sâlihîn; oruç, sadaka, hasta ziyâreti ve cenâze teşyili gibi âdetleri de bunlara katmağı severlerdi. Hadis-i şerifte :

مَنْ جَمَعَ بَيْنَ هَذِهِ الْأَرْبَعِ فِي يَوْمٍ عَفَرَهُ هـ

«Son saydığımız, oruç, sadaka, hasta ziyâreti ve cenâze teşyilinde şu dört ibâdeti bir araya toplayan, mağfîret olunur. Cennete girer.» (1105) buyurmuştur.

Bunların bâzısını yapıp diğerlerini yapma fırsatını bulamazsa, yine niyetine göre mükâfatını tam olarak alır. Selef-i sâlihîn bir hurma, bir parça ekmek sadaka vermek veya küçük bir sıla-ı rahîm yap-

(1104) Buhârî, Ebû Cuhayfe'den rivâyet etmiştir.

(1105) Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

mak gibi cüz'î bir hayırda bulunmadan günlerinin boş geçmesini hoş karşılamazlardı. Çünkü Resûl-i Ekrem :

الرَّجُلُ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ هـ

«[Kıyâmet Günü] Hesap bitinceye kadar herkes sadakasının gölgesindedir.» (1106)

Ve yine :

اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ بُعْرَةٍ هـ

«Bir hurmanın yarısı ile de olsa atêşten korunun.» (1107) buyurmuştur.

Hazreti Âişe kapısına gelen sâile, yaş bir üzüm tânesi verince oradakiler birbirine baktı. Hazreti Âişe, «Ne bakıyorsunuz, o bir üzüm tânesinde bir çok hassalar var» demiştir. Sâili boş çevirmeyi katıyyen sevmezlerdi. Çünkü Resûl-i Ekrem'in âdeti böyle idi. «Yok» dediği vârid değildir. Bir şey veremeyeceği zaman sükût ederdi. Haberde :

يُضِيحُ ابْنُ آدَمَ وَعَلَى كُلِّ سَلَامٍ مِنْ جَدِيدٍ صَدَقَةٌ هـ فَأَمَّا زَكَاةُ
بِالْمَرْوَةِ صَدَقَةٌ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَحُكْمُكَ عَنِ الضَّعِيفِ
صَدَقَةٌ، وَهَدَايَتُكَ إِلَى الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَإِمَامَتُكَ الْآدَمِيَّ صَدَقَةٌ هـ

«İnsânın her gün, her ek yeri için, bir sadaka vermesi lâzımdır. Halbuki cesedinde 360 mafsâl vardır.»

«Emr-i mârûf sadaka, nehy-i münker sadaka, düşküne yardım sadakadır, eziyet veren şeyi atmak da sadakadır.» buyurdu. Hattâ tesbîh ve tehlîl de sadaka meyânında saydı. Sonra da :

وَرَكْعَتَا الصَّلَاةِ تَأْتِي عَلَى ذَلِكَ كَلِمَةً أَوْ تَجْمَعَنَّ لَكَ ذَلِكَ كَلِمَةً هـ

(1106) Bakınız: Sahife 626'ya.

(1107) Zekât bahsinde geçmiştir. Bak: 626. sahife.

«İki rekât kuşluk namazı bütün bu sadakaları yerine getirir.» buyurdu. (1108)

HÂLLERE GÖRE EVRÂDIN DEĞİŞMESİ

Bilmiş ol ki, Âhiret yolcusu olup Âhiret için çalışan kimse, şu altı ahvâlden hâli değildir.

Ya âbid, ya âlim, ya talebe, ya san'atkâr, ya vazife sâbibi veya bunların hepsinden sarf-ı nazarla Allâh'a müteveccih bir muvahhid olur.

1 — Âbid. Bunun başka bir meşgalesi yoktur, vazifesi ancak ibâdetdir. Eğer ibâdeti terkederse boş ve tenbel oturmuş olur. İşte bu, yukarıda anlattığımız şekilde ibâdetini ayarlar ve evrâdını sıraya koyar. Maamâfih bunun da vazifeleri değişebilir. Bütün saatlerini namaz ile Kur'ân okumak veya tesbîh ile geçirebilir. Meselâ Sahâbe-i Kirâm içerisinde günde oniki bin ve otuz bin tesbîh çekenleri olduğu gibi, üçyüz rekâttan altıyüz rekâta ve hattâ bin rekâta kadar namaz kılanları da vardı. Asgarî kendilerinden rivâyet edilen, yirmi dört saat zarfında yüz rekât namâzdır. Diğer bir kısmı ekseriyetle Kur'ân okur, hattâ günde bir veya iki hatim edenleri olurdu. Diğer bir kısmının günlerinin çoğu, bir âyeti tekrar ederek mânâsını düşünmekle geçerdi.

Kerz bin Vebere, Mekke'de ikamet ederdi. Her gün ve her gece yedîşer kare olmak üzere yüz kırk defa tavaf ederdi. Bununla beraber yirmi dört saatte Kur'ânı iki kere hatmederdi. Bu tavaf, on fersah mesâfe ediyor. Bununla yüz kırk kere de iki rekât tavaf namazı kılardı ki, yekûnu 280 rekât eder. Demek ki, bu zât her yirmi dört saatte on fersah yol yürüyor, ikiyüz seksen rekât namaz kılıyor ve iki kere de Kur'ân-ı Kerîm'i hatmediyordu.

Bu ibâdetlerin hangisi daha makbûldür ve hangisini tercih etmeil, diye sorarsan. Bilmiş ol ki, namazın kıyâmında mânâsını düşünerek Kur'ân okumak bütün bu ibâdetleri mündemictir. Fakat bâzan insân yorulur ve devâmlı kılamaz hâle gelir. Bunun için efdâliyet, şahsiyet itibarı ile değişir. Bütün bu ibâdetlerden gâye, kalbi temizlemek paklamaktır. Zikrullah ile kalbini cilâlandırmak ve Allah ile ünsiyet peydâ etmektir. O hâlde Âhiret yolcusu kendisini yoklamalı, kalbine hangi ibâdet daha çok te'sir ediyorsa onu yapmalıdır. Ondan usandığını anlayınca da diğer bir ibâdete dönmelidir. Bunun

(1108) Müslim. Ebû Zer'den rivâyet etmiştir.

için bütün bu ibâdetleri muhtelif vakitlere tevzî ederek birinden diğerine geçmeyi uygun bulduk. Çünkü tenbellik ve usanmak insân tabiatına gâlibtir. Hattâ bir kişinin hâli de zamânına göre değişir. Bununla berâber yaptığı bir ibâdetin, zevkini almağa başladığı zaman, ondan ayrılmamalıdır. Meselâ devâm ettiği tesbîhin, kalbine te'sir ettiğini anlayınca, o te'siri duyduğu müddetçe ona devam etmelidir. İbrâhim bin Ethem, bir ebdaldan şöyle hikâye ediyor: Ebdal gecenin birinde denizin kenarında namaz kılıyordu. Bu sırada tesbih eden bir ses duydu. Etrâfına baktı kimseyi göremedi :

— Kimsin, sesini duyuyor, kendini göremiyorum? Deyince :

— Ben bu deryâya müvekkel bir meleğim, yaratılalıdanberi Allah bu şekilde tesbih ederim, dedi. Kendisine :

— Adın nedir? Diye sorduğumda :

— Mehvehail, dedi. Kendisine :

— Bu tesbihin sevâbı nedir? Diye sorduğumda.

— «Yüz kere bu tesbîhi okuyan kimse, Cennetteki yerini görmeden ölmez» dedi. Tesbih şudur :

سُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِكِ الدَّيَّانِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الشَّدِيدِ الْأَزْكَانِ، سُبْحَانَ
مَنْ يَذْهَبُ بِاللَّيْلِ وَيَأْتِي بِالنَّهَارِ، سُبْحَانَ مَنْ لَا يُغْنِيهِ شَأْنٌ عَنْ
شَيْءٍ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْحَنَّانِ الْمَنَّانِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُسْتَجِيبِ فِي كُلِّ مَكَانٍ

Âhiret yolcusu bu ve benzeri duâları okuyup kendisinde bir heves uyandığı zaman, devâm etsin; kalbi nereden zevk alıyor ve gönlüne hayır ilham oluyorsa ondan ayrılmasın.

2 — Âlim. Fetvâsı, okutması ve eser yazmasıyla insânlara hizmeti dokunan ve kendisinden istifâde edilen bir kimse ise, bunun evrâdındaki tertîb, âbidin tertibine uymaz. Çünkü bu zât kitâb mütâlâa etmek, anlatmak ve yazmak için zamâna muhtaçtır. Hattâ bütün vakitlerini bu uğurda sarfedebilirse, o daha makbûldür. Ancak farzlar ve farzlar ile kılınan sünnetleri yerine getirir. İlim kitâbında, okumak ve okutmanın fazîletinde anlattıklarımız buna delâlet etmektedir. Nasıl böyle olmasın ki, çünkü ilimde Allah'ın zikrine devâm ile Allah'ın ve Resûlû'nün buyurdıkları üzerinde düşünmek vardır. Bunda da âmme menfaati ve insânları Allah'a giden yola irşad vardır. Bir mes'ele öğrenmek sâyesinde ömür boyunca yapacağı hatâsını düzeltmek vardır. Eğer bu mes'eleyi öğrenmese o hatâ içinde devâm edecek ve bütün emeği zâyî olacaktı. «İbâdetten daha ehemmi-

yetildir» dediğimiz zaman bu ilimden, insânları dünyâdan çevirip Âhirete yönelten veyâhut da Âhiret yoluna girmekte kendilerine yardımcı olan ilmi kasdediyoruz. Bu maksadla okurlarsa, işte o ilim ibâdetten daha ehemmiyetlidir. Yoksa kasdettiğimiz dünyâlığa ve mevki sâhibi olmağa teşvik eden ilim değildir. Âlimde de evlâ olan zamanlarını bölmektir. Şöyle ki :

Gündüz : Boydan boya bütün gün insân ilim ile uğraşamaz. Sabah namâzından güneşin doğmasına kadar birinci virdde anlattığımız gibi, zikir ve evrâd ile meşgûl olmalı, gün doğuşundan kuşluğa kadar da okuyup okutmak ile meşgûl olmalıdır. Fakat talebelerin gâyesi Âhiret kazancı olmalıdır. Böyle talebe bulmazsa, fikir ile meşgûl olmalı, hâllemedemediği mes'eleler üzerinde düşünmelidir. Çünkü ibâdetten ayrıldıktan sonra ve dünyâ işleri ile meşgûl olmadan evvel bu ânda zekâ berraktır. İnsân kolaylıkla mes'eleleri hâlledebilir. Kuşluktan ikindiye kadar da kitâb yazmak ve mütâlâa ile meşgûl olmalıdır. Bu arada ancak taharet, namâz ve yemek gibi mâzeretleri, ve öğle uykusu için, fâsıla vermeli, başka sûrette bu işinden ayrılmamalıdır. İkindiden akşama kadar da tefsir karşısında okunan hadis ve benzeri saydalı ilimleri dinlemeli, güneşin sararmasından akşama kadar da zikir, tesbîh ve istiğfar ile meşgûl olmalıdır. Böyle yapmakla gün doğmadan evvel olan birinci virdi lisân ile zikir, ikinci virdi de kuşluğa kadar kalb ile zikir, üçüncü virdi ikindiye kadar gözü ile mütâlâa ve eli ile yazmak, dördüncü virdi ikindiden sonra kulağı ile dinlemek olur. İkindiden sonra kitâb mütâlâası ve yazmak yorar. Böyle yapmakla gözünü ve elini dinlendirmiş olur. Güneş battığı zaman tekrar lisânen zikre döner. Böylece bütün gün kalbin huzûru ile berâber hiç bir âzası ibâdetten hâlî kalmaz.

Gece : Bu husûsta en güzel taksim, Şâfiî'nin taksimatıdır. İmâm Şâfiî geceyi üçe bölerdi: Birinci cüz'ünü mütâlâa ve ilim tertibi ile, ikinci cüz'ünü namâz ile, üçüncü cüz'ünü de uyku ile geçirirdi. Bu taksimât, kış gecelerinde tatbik edildiği gibi yaz gecelerinde de tatbik edilebilir. Ancak yazın, öğle uykusuna yatmazsa, bâzan bu tertibte muvaffak olmayabilir. İşte ilmin evrâdından mahbûb ve makbûl bulduğumuz tarz bu şekildedir.

3 — Talebe. Bir talebe için ilim öğrenmek, zikir ve nâfilelerle uğraşmaktan daha makbûldür. Evrâdı sıralamakta talebe de aynen hoca gibidir. Fakat talebe, daha ziyâde, hocasının ifâdesinden, yazısından ve ilminden istifâde ile meşgûl olur. Hülâsa, âlimde anlattığımız gibi talebe de aynı şekilde vakitlerini tanzim eder. İlim kitâbında izâh edildiği üzere bunun daha efdal olduğunu gösterir. Hattâ hoca

olmayacak avam tabakasından dahi olsa nâfile evrâd ile uğraşacağı yerde, zikir, vaiz ve ilim meclislerine iştirâk etmesi daha makbûldür. Nitekim Ebû Zer hadisinde,

إِنَّ حُضُورَ مَجْلِسِ ذِكْرِ أَفْضَلَ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ وَشَهَادَةِ أَلْفِ
جَنَازَةٍ وَعِيَادَةِ أَلْفِ مَرِيضٍ هـ

«Zikir (ilim) meclisinde bulunmak, bin rek'ât namâzdan, bin hasta ziyâreti ve bin cenâze teşyiinden cfdaldır.» (1109) buyurulmuştur.

Yine Resûlullah Efendimiz :

إِذَا رَأَيْتُمْ رِيَّاصَ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا فِيهَا فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا
رِيَّاصُ الْجَنَّةِ قَالَ خَلْقَةُ الذِّكْرِ هـ

«Cennet bahçelerini bulduğunuz vakit oradan istifâde edin.» buyurdu. Kendisine :

— Cennet bahçeleri hangileridir? Diye sorulduğunda :

«Zikr meclisleridir» buyurdular. (1110)

Kâ'bül-Ahbar şöyle anlatıyor: İnsânlar ilim meclislerindeki sevâbı bilselerdi oraya girmek için yekdiğerini öldürmeğe kalkışarlardı. Hattâ her memur, memuriyetini ve her esnaf dükkânını terkederek oraya koşardı. Hz. Ömer bin Hattab (R.A.) : «Kişi evinden Tehâme dağı gibi günâhı olduğu hâlde çıkar, vaiz ve nasihat dinleyip Allah'tan korktuğu ve gönlü yumuşadığı anda, günâhlarından nâdim olmakla, günâhsız olarak evine dönmüş olur. Sakın ilim meclislerinden ayrılmayın. Allah katında en makbûl yer, ilim meclisidir» buyurdu. Hasan-ı Basrî'ye bir kişi kalb katılığından şikâyet edince, Hasan-ı Basrî: «İlim meclisine devâm et» buyurdu. Ammar-ı Zâhîdî (Tafave kabilesine mensûb sâliha bir kadın olan) Miskine'yi rüyasında gördü. Bu kadın dâima ilim meclisine devâm ederdi. Ammar buna:

— Merhaba ey Miskine! Deyince, kadın :

— Miskinlik, yoksulluk gitti yerini zenginlik aldı, dedi. Ammar :

(1109) İlim bahsinde geçti. Bak: sf: 28 ve 92'ye.

(1110) İlim bahsinde geçti. Bak: sf: 90. Bu hadisi Tirmizî, Hz. Enes'den rivâyet etmiştir.

— Nasıl? Diye sordu. Kadın :

— Sorma, dedi bütün mevcûdiyetiyle Cennetin kendisine verildiği bir kimse, artık fakir sayılır mı? Dedi. Ammar :

— Bu, nasıl oldu? Diye sorunca, kadın :

— Ehl-i zikrin meclisine devâm sâyesinde, diye cevâb verdi.

Hülâsa: Hüsnü beyâna mâlik dürrüst, temiz ahlâklı bir vâiz'in vaaz ü nâsihatlarıyla dünyâ sevgisinin kalbten çıkarılması, dünyâ sevgisi dolu bir kalb ile kılınan birçok rek'ât namâzdan daha hayırlıdır.

4 — San'atkâr. Bütün vakitlerini ibâdetle geçirmek imkânı olmayıp, âile efrâdının nafakasını te'mine mecbûr olan san'atkârdır.. Binâenaleyh bunun devâmlı ibâdet ile meşgûl olması doğru değildir. Böylelerinin virdi, iş zamânı çarşıda ve tezgâhı başında olmak ve kazancı ile uğraşmaktır. Bununla berâber san'atını ifâ ederken Allah'ı hatırlardan çıkarmamalı, zikir, tesbîh ve Kur'ân okumağa devâm etmelidir. San'atıyla berâber bunları da yapabilir. Ancak nâfile namâz kılamaz, fakat san'atı bostan bekçiliği veya bu gibi bir hizmet işe, orada da namâz kılabılır. İhtiyâcını te'min ettikten sonra en doğrusu yine ibâdete dönmektir. Fakat devâmlı olarak ticâret ile meşgûl olur da, kazancının fazlasını tasadduk ederse, bu hepsinden makbûldür. Zira, müteâddi olan, yâni başkasına kârı dokunan ibâdetler, şahsına kalan «Lâzım» ibâdetlerden daha makbûldür. Tasadduk maksadı ile çalışmak kendisini Allah'a yaklaştıran en makbûl bir ibâdetdir. Üstelik başkasına da faydası dokunur. Bu sûretle onların duâsı da bu işe karışarak ecir ve mükâfat kat kat çoğalır.

5 — Vazife sâhibi. Devlet Reisliği, vâililik, imâmlık, kadılık, mütevellilik ve benzeri âmme hizmeti görenler. Bunların, şeri'ate uygun âmme işlerinde ihlâs ile uğraşmaları, bütün anlattığımız bu virdlerden daha makbûldür. Bunun hakkı, gündüzleri yalnız farzları edâ etmekle yetinip âmme işleri ile meşgûl olmaktır. Ancak gece vakti, hususi evrâdı ile meşgûl olmalıdır. Nitekim Hazreti Ömer öyle yapardı. Hattâ kendisi şöyle buyuruyor: «Benim uyku ile bir münâsebetim yoktur. Zira gündüz uyusam âmme işlerini, gece uyusam kendi işlerimi sekteye uğratmış olurum.»

Bütün bu beyânlarımızdan, ilim ile müslümânlara hüsnü muâmelenin ve acımanın, bedeni ibâdetler üzerine tercih edildiği anlaşılmıştır. Zira ilim ile hüsnü muâmelenin her birisi tek başına bir ibâdetdir. Fâideleri umûma şâmil olduğu için diğerlerinden daha faziletlidirler.

6 — Muvahhid. Gece ve gündüz Allah ile meşgûl olup, Allah'tan başka bir şey düşünmiyen kimsedir. Yalnız Allah'ı sever ve ancak O'ndan korkar. Rızkını yalnız Allah'tan bilir, her zerrede Allah'ı müşâhede eder. Bu dereceye yükselebilenlerin çeşitli virdlere ihtiyacı yoktur. Bu gibilerin, farzlardan sonra tek virdi vardır. O da her ân Allah'ın huzûrunda olmaktır. Onların gönlüne Allah'tan başka bir şey gelmez. Kulakları Allah'tan başka bir şey duymaz. Gözleri Allah'tan başka bir şey görmez. Her ne duyar ve ne görürse ondan ibret alır ve Allah'ın azâmetini düşünerek Allah'a bağlılıkları artar. Onları harekete geçiren de, durduran da yine Allah'tır. Bunların her hâli, inkışaf ve terakkilerine vesiledir. Bunların nazarında ibâdetler arasında bir fark yoktur. Bunlar, Allah'a yönelmiş kimselerdir. Nitekim bu gibiler hakkında Allahu Teâlâ :

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ، فَيَرْوُوا إِلَى اللَّهِ مَر

«İbret alasınız diye, öyle ise Allah'a koşun» (51 - Zâriyât : 49, 50) buyurduğu gibi, haklarında :

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَاوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْكُمْ رَبُّكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

«Onlara: Siz onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından ayrıldınız, bunun için mağaraya girin, ki Rabbiniz size rahmetini yapsın.» (18 - Kehf : 16) buyurulmuştur. Ve yine buna işâreten Halil İbrâhîm Peygamber :

«Ben şübhesiz Rabbime gidiyorum. Rabbim beni hidâyet eder.» (37 - Saffat : 99) buyurmuştur. Bu makam, sıddıkların son derecesidir. Buraya ancak virdleri sıraya koyup uzun zaman çalışmakla vâsıl olunur. Sakın Âhîret yolcusu duyduğu bâzı sözlere kapılıp kendisinin de bu makama yükseldiğine aldanmasın ki, kendisine tenbellik gelip ibâdetten geri kalır. Bu makamın alâmeti, kalbine vesvese girmemek, gönlünden masiyet geçirmemek, kendisine hücûm eden müşkilâta göğüs germek ve büyük meşgaleler kendisini harekete geçirmemektir. Bu makam pek nâdir kimselere nasib olur. Bunun için herkesin vazîfesi, yukarıda anlattığımız evrâda devâm etmektir. Bütün bu anlatıklarım Allah'a giden yollardır. Allahu Teâlâ :

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلِهِ فَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا

“Herkes yaradılışına nyanı yapar.” de, demek ki Rabbiniz, doğru yol tutanı çok iyi bilir.» (17 - İsrâ : 84)

Herkes hidâyette. Fakat bir kısmı diğerlerinden daha üstün hidâ-yettedir. Nitekim haberde :

الْإِيمَانُ ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ مِائَةً طَرِيقَةٌ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى
بِالشَّهَادَةِ عَلَى طَرِيقٍ مِنْهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ

“İmân, üçyüz otuzüç yoldur. Bu yollardan birine girip şehâdet ile Allah’a ulaşan kimse, Cennet’e girer.» (1111) buyurulmuştur. Bâ-zı âlimler, imân, Resûller sayısınca 313 halkadır. Bu halkalardan bi-rine yapışan her mü’min Cennet’e girecektir. Buna göre insanların her ne kadar ibâdet yolları ayrı ise de hepsi sevâbtadır. Nitekim âyet-i celîlede :

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ

“Onların tapdıkları da —hangisi Rablerine daha yakın (olacak) diye— (bizzât) vesîle arıyorlar.» (17 - İsrâ : 57) buyurulmuştur.

Ancak yakınlık derecelerinde ayrılırlar. Allah’a en yakın olanı da Allah’ı en çok bilendir. Şübhesiz Allah’ı en çok bilen de en çok ibâ-det edenidir. Elbette Allah’ı bilen, başkasına değil, ancak Allah’a ibâ-det eder.

Her sınıf insân hakkında aslolanı evrâda devâm etmektir. Çünkü evrâddan maksad bâtındaki hasletleri düzeltmektir. Azar azar yapı-lan amellerin te’siri elbette az olur. Hattâ te’siri hissedilmez bile. Te’sir, hepsinde birden görülür. Yapmış olduğu bir amelin eseri görül-mez ve onu tâkiben başka ameller yapmazsa, hepsinin eseri de kaybo-lur. Demek ki devâm lâzımdır. Bir adam bir akşam derslerine iyi ça-lışır fakat bir hafta, bir ay hiç bakmazsa, sonra bir akşam daha ça-lışmakla eline bir şey geçmez. Fakat o, bir gecelik gayretini haftaya

(1111) İbn Şâhîn ve Lâlikâî «Es-Sünne»de, Taberânî ve Beyhakî «Şuâbü’l-İmân da Muğîre b. Abdurrahman b. Ubeyd’den rivâyet etmişlerdir.

böler ve her akşam azar azar çalışırsa ondan istifâde eder. İşte bu sırdan dolayı Resûl-i Ekrem :

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ هـ

«Allah katında en sevimli amel, az da olsa devâm üzere yapılanıdır.» (1112) buyurmuştur.

Hz. Âişe'ye Resûl-i Ekrem'in amelinden sorduklarında :

«— Onun ameli devâmlı idi, yaptığı ameli yerleştirir yâni ardını kesmezdi» buyurdu. Bunun için Resûl-i Ekrem :

مَنْ عَوَّرَهُ اللَّهُ عِبَادَةً فَتَرَكَهَا مَلَاةً مَقْتًا أَفْهـ

«Allah kime bir ibâdeti itiyâd ettirir ve sonra usanarak onu terkederse Allahu Teâlâ ona küser.» (1113) buyurmuştur.

İşte bu sebeptendir ki, Hazretl Âişe'nin ve Ümmü Seleme'nin rivâyetlerine göre Resûl-i Ekrem'i ziyârete gelenler, kendini öğlenin son sünnetinden meşgûl ettikleri için, bu sünneti ikindiden sonra kazâ etmiş ve bundan sonra dâima bu vakitte bu iki rek'âtı kılmıştır. Şu kadar ki, başkaları görüp de bu vakt-i kerâhatte kılmasınlar diye bu namâzı Resûl-i Ekrem evinde kılmıştır.

Şâyet bu kerâhet vaktinde Resûl-i Ekrem namâz kıldığını göre, başkaları da ona uyarak bu vakitte namâz kılabilirler mi? Diye sorarsan :

Bilmiş ol ki, Namâz Kitâbının kerâhat bahsinde anlattığımız üzere; güneşe tapanlara benzememek, şeytânın boynuzu çıktığı vakit secde etmemek ve yorgunluk için ibâdettenistirâhat etmek gibi üç sebep Resûl-i Ekrem hakkında düşünülemez. Bunun için başkaları bu husûsta ona uyamaz. Zâten Resûl-i Ekrem de bu maksadla o namâzı nisbeten saklı olarak evinde kılmıştır.

(1112) Buhâri ile Müslim. Hz. Âişe'den rivâyet etmişlerdir. Müslim Sofuoğlu Tercemesi C. 8, Sf: 348'de 78/2818 No.lu Hadis.

(1113) Namâz bahsinde geçmiştir. Bakınız Sf: 563. Bu hadis Hz. Âişe ve Hz. Ali'den mevkûfen rivâyet edilmiştir.

İKİNCİ BÂB

GECE KALKMAĞI KOLAYLAŞTIRAN SEBEBLER, İHYÂSİ
MÜSTEHAĞ OLAN GECELER, GECELERİ İBÂDETLE İHYÂ
ETMENİN, AKŞAM VE YATSI ARASININ VE GECEYİ
BÖLMENİN FAZİLETİ BEYÂNINDADIR.

Akşam ile Yatsı arasını ibâdetle ihyâ etmenin fazileti :

Hız. Âişe (R.A.) nin Resûl-i Ekrem'den rivâyetine göre Resûlullah
(S.A.V.) şöyle buyuruyor :

إِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَوَاتِ عِنْدَ افْتِرَاقِ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ لَمْ يَخْطَمَا عَنْ مُسَافِرٍ
وَلَا عَنْ مُقِيمٍ، فَتَحَ بِهَا صَلَاةَ اللَّيْلِ وَخَتَمَ بِهَا صَلَاةَ النَّهَارِ، فَمَنْ
صَلَّى الْمَغْرِبَ وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ بَنَى اللَّهُ لَهُ قَصْرَيْنِ فِي الْجَنَّةِ هـ هـ

«Allah katında en faziletli namâz, akşam namâzıdır. Misâfir ve mukim hakkında aynıdır, değişmez. Onunla gündüz namâzı sona erer ve gece namâzı başlar. Kim akşamın farzını kıldıktan sonra iki rek'ât sünnet kılsa, Allahın Teâlâ ona Cennet'te iki köşk inşa ettirir. Dört rek'ât kılan kimse ni ise, yirmi veyâ hüt kırk senelik günâhı bağışlanır.» (1114) Ümmü Seleme ve Ebû Hüreyre (R.A.) Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu haber veriyorlar :

مَنْ صَلَّى مِائَتَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْمَغْرِبِ عَدَلَتْ لَهُ عِبَادَةٌ مِائَتِ
كَامِلَةٍ أَوْ كَأَنَّهَا مِائَةُ لَيْلَةٍ الْقَدْرِ هـ

(1114) Ebû'l-Velîd Yânus b. Ubeydullah Saffar «Kitâbü's-Salât» da; Taberânî muhtasar olarak «Evsat» da rivâyet etmişlerdir.

«Akşamın farzından sonra altı rek'ât namâz kılan kimse, tam bir sene nâfile ibâdet etmiş sevâbını alır veya Kadir gecesini ihyâ etmiş sayılır.» (1115)

Saîd bin Cübeyr'in Sevban'dan rivâyetine göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur :

مَنْ عَكَفَ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْمِشَاءِ فِي مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ لَمْ يَنْكَلِهِ
إِلَّا بِصَلَاةٍ أَوْ قُرْآنٍ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَبْنِي لَهُ قَصْرَيْنِ فِي الْجَنَّةِ مِثْرُ
صَحْلِ قَصْرِ مِنْهُمَا مِائَةٌ عَامٍ، وَيَغْرِسَ لَهُ بَيْنَهُمَا غِرَاسًا لَوْ طَافَهُ
أَقْلُ الدُّنْيَا لَوَسِعَهُمَا ۝

«Akşam ile yatsı arasında hiç konuşmadan, namâz kılmak ve Knr'an okumak sûretiyle câmide bekleyen kimse için, Allahın Teâlâ Cennet'te iki köşk binâ eder; her köşkün uzunluğu yüz senelik mesâfedir. Bu iki köşk arasında bütün dünyâ halkına yetecek genişlikteki bahçeleri onun için meydâna getirir.» (1116)

Yine Resûl-i Ekrem :

مَنْ رَكَعَ عَشْرَ رَكَعَاتٍ مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْمِشَاءِ بَنَى اللَّهُ لَهُ قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ

«Akşam ile yatsı arasında on rek'ât namâz kılan kimseye Allahın Teâlâ Cennet'te bir köşk inşâ ettirir.»

Bunun üzerine Hazretî Ömer (R.A.) :

— O hâlde bizim köşklerimiz çoğalmışlardır, deyince, Resûl-i Ekrem :

— Cenâb-ı Hakk'ın nezdinde daha çok vardır. Buyurdu.

Enes bin Mâlik Resûl-i Ekrem'den şöyle rivâyet ediyor :

«Allah her şeyden daha büyük, daha üstün ve daha nezihdir. Yâni daha çoğunu da verir.» (1117) buyurdu.

(1115) Tirmizî ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir.

(1116) Namâz bahsinde İbn Ömer'den böyle bir rivâyet geçmiştir.

(1117) İbn Mübârek «Zühde»ünde Abdülkerim b. Hâris'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ صَلَّى بِعَنْدِهَا رَكَعَتَيْنِ وَلَمْ يَكُنْ مِنْهُنَّ فِيهَا
 بَيِّنٌ ذَلِكَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَيَقْرَأُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ
 عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، وَأَيَّتَيْنِ مِنْ وَسْطِهَا، (وَالْحَمْدُ
 لِلَّهِ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ، إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 (وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ يَرْكَعُ وَيَسْجُدُ فَإِذَا قَامَ
 فِي الرُّكْعَةِ الثَّانِيَةِ. قَرَأَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ، وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ وَأَيَّتَيْنِ بَعْدَهَا إِلَى
 قَوْلِهِ: (أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) وَثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ
 آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، مِنْ قَوْلِهِ: لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِلَى
 آخِرِهَا وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً هـ

«Akşam namâzını cemâatle kıldıktan sonra hiç konuşmadan iki rek'ât namâz kılan, birinci rek'âtta, Fâtiha, Bakare'nin evvelinden on âyet, ortasından

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ هـ

den itibâren iki âyet ve onbeş «İhlâs» okuduktan sonra rükû ve secde edip ikinci rek'âta kalkar ve ikinci rek'âtta da, Fâtiha, Âyetü'l-Kürsi ve ondan sonraki iki âyet

أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ هـ

ye kadar ve üç âyet de Bakare'nin sonundan

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ هـ

dan başlamak üzere, ve yine onbeş İhlâs okumak sûretiyle namâzını

bitirirse, hesâba sığmayacak mükâfatların vadedildiğini bildirmiş-
(ir.» (1118)

Kerz bin Vebere diyor ki, Hızır aleyhi's-selâm'a :

— Her gece yapabileceğim bir ibâdeti bana öğret, dedim. Hızır aleyhi's-selâm da :

— Akşamı kıldıktan sonra kimse ile konuşmadan yatsıya kadar namâz kıl, her iki rek'atta bir selâm ver, ve her rek'atta bir Fâtiha ile üç İhlâs oku, yatsı namâzından sonra evine git, kimse ile konuşmadan, her rek'atta bir Fâtiha ve yedi İhlâs okumak sûretiyle iki rek'at namâz kıl, selâm verdikten sonra başını secdeye koy, 7 kere Estağfurullah ve yedi kere de :

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ
وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

de. Sonra başını secededen kaldır otur ve ellerini kaldırarak;

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا إِلَهَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ
يَا رَحْمَنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَرَحِمَهُمَا يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا إِلَهَ
يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ شَعْنُكُمْ وَأَنْتَ رَافِعُ يَدَيْكَ وَأَدْعُ بِهَذَا الدُّعَا،
شَعْنُكُمْ حَيْثُ شِئْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ عَلَى يَمِينِكَ، وَصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمِرِ الصَّلَاةَ عَلَيْهِ حَتَّى يَذْهَبَ بِكَ التَّوَنُّمُ

de. Sonra ayağa kalk, yine bu duâyı ayakta oku, sonra dilediğin yerde sağ omuzunun üzerine yat ve uykun gelinceye kadar Resûl-i Ekrem üzerine bol bol salâvat getir, dedi. Ben de kendisine :

— Bunu sana kim öğretti bana söyler misin? Diye sordum. Hızır :

— Muhammed aleyhi's-selâm'a bu duâ vahyedilirken ben yanında idim. O, kimden öğrendi ise ben de ondan öğrenmiş oldum, dedi.

Denildi ki bu anlattığımız duâ ve salâvâta ihlâs ile devâm eden kimse, mutlaka Resûl-i Ekrem'i rüyasında görür. Adamın biri buna devâm etti ve rüyasında Cennet'e girdi orada Peygamberleri ve Resûl-i Ekrem'i gördü, konuştu ve onu bildi.

Hülâsa, akşam ile yatsı arasını ihyâ etmenin faziletini bildiren pek çok rivâyetler vardır. Hattâ Resûl-i Ekrem'in âzadlı kölesi Ubeydullah'a :

— Resûl-i Ekrem farzdan başka bir namâzın kılınmasını emretmiş midir? Diye sorduklarında, Ubeydullah :

— Evet akşam ile yatsı arasında, diye cevâb vermiştir. Yine bir hadiste Resûl-i Ekrem :

«Akşam ile yatsı arasında namâz kılın; o, evvabın [iyiler] namâzıdır.» (1119) buyurdu.

Esved-i Nahâî anlatıyor : Akşam ile yatsı arası her ne zamân ibn Mes'ûd'a gittimse, onu namâzda buldum. Hikmetini kendisinden sorduğumda, evet bu vakitte namâza devâm etmeli; çünkü bu ân gaflet vaktidir, dedi.

Enes (R.A.) bu arada namâza devâm ederdi ve işte :

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ مِنْ أَشَدِّ وَطْأٍ وَأَقْوَمَ قِيْلًا

«Şübhesiz gece kalkış daha te'sirli ve o zamân okumak daha elverişlidir.» (73 - Müzzemmil : 6) Âyetindeki, gece kalkışından murad, bu vakittir derdi. Ve devâmla :

تَبَّأَ فِي جُؤُوبِهِمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ

«Yanları yataklarından uzaklaşır» (32 - Secde : 16) âyet-i celilesi de bunun için nâzil oldu» dedi.

Ahmed bin Ebû'l-Havâri diyor: Süleyman-ı Dârânî'ye :

— Gündüzleri oruç tutup akşam ile yatsı arasını yemek ile mi geçireyim, yoksa gündüzleri yiyeyim de akşam ile yatsı arasını mı ibâdet ile geçireyim? Hangisini tercih edersiniz, diye sorduğumda :

— Her ikisini yapmanızı tavsiye ederim, dedi. Ben :

— İkisni yapmak imkânı olmazsa, dedim. O :

— O zamân oruç tutma da akşam ile yatsı arasını ibâdet ile geçir, dedi.

GECE KALKMANIN FAZİLETİ

Bu hısnüstaki âyetler :

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ هـ

«Muhakkak, senin Rabbin, gecenin üçte ikisinden azını kalkıp ibâdetle geçirdiğini bilir.» (73 - Müzzemmil : 20)

إِنَّ تِلْكَ نَاسِتَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَوْمَرُ قِيلًا هـ

«Şübbesiz gece kalkış daha te'sirli ve o zamân okumak daha el-verişlidir.» (73 - Müzzemmil : 6)

تَجَافَىٰ جُوبُهُ عَنْ الْمُصَاحِمِ هـ

«Çok ibâdet etmekten vücûtları yataktan uzakta kalır.» (32 - Secde : 16)

أَمْ مَنْ مَوْفَاتٍ أَنَاءَ اللَّيْلِ هـ

«Yoksa gece secde ederek, ayakta durarak boyun bükten, inkâr edenler gibi olur mu?» (39 - Zümer : 9)

وَالَّذِينَ يَبْتُغُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا هـ

«Onlar ki, gecelerini Rabları için kıyama durarak ve secdeye vararak geçirirler.» (25 - Furkan : 64)

وَأَسْتَجِبُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ هـ

«Sabır ve namâz ile Allah'a sığınım ondan yardım dileyin.» (2 - Bakara : 45).

Denildi ki bu, gece namâzıdır. Sabır ve salâvat ile nefis mücâhadesi için yardım istenir.

Hadisler :

يَعْقُدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَائِمَةٍ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ يَضْرِبُ مَكَانَ كُلِّ عُقْدَةٍ، عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ، فَإِنْ اسْتَيْقَظَ وَذَكَرَ اللَّهَ نَعَا لِيِ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَأَصْبَحَ نَسِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ وَالْأَصْبَحَ خَيْرَ النَّفْسِ كَلَانَ هـ

«Sizden biriniz uyuduğu zamân, şeytân kafası üzerine üç düğüm düğümler ve her düğüm atışında ise “daha vakit çok, yat uyu” der. İnsân onu dinlemeden uyanıp Allah’ı andığı zamân düğümlerden biri çözülür. Kalkıp abdest aldığı zamân ikincisi, namâza başladığı zamân üçüncüsü de çözülmüş olur. Bu sûretle temiz ve neş’eli olduğu hâlde sabahlar. Şâyet şeytânın bu düğümlerine aldanarak sabahlarsa tenbel ve hobis olarak sabaha çıkmış olur.» (1120)

Yine haberde şöyle vârid olmuştur. Resûl-i Ekrem’in huzûrunda bir adamın sabaha kadar uyuduğundan bahsedilmiş, Resûl-i Ekrem :

«Onun kulağına şeytân işemiştir.» buyurdu. (1121)

Yine haberde :

إِنَّ الشَّيْطَانَ سَعُوطًا وَلَعُوفًا وَذَرُورًا، فَإِذَا اسْعَطَ الْعَبْدُ سَاءَ خُلُقُهُ وَإِذَا أَلَمَّهُ ذَرِبَ لِسَانُهُ بِالشَّرِّ، وَإِذَا ذَرَا نَامَ اللَّيْلَ حَتَّى يُصْبِحَ هـ

«Şeytânın buruna çekilecek enfiyesi; ağızda yalayacak ilâcı ve göze sürülecek sürmesi vardır. İnsân o ilâcı burnuna çekince ahlâkı bozulur, dili ile yalayınca kötü sözler konuşur, gözdne sürünce de sabaha kadar uyanmadan uyur.» (1122)

(1120) Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre’den rivâyet etmişlerdir.

(1121) Buhârî ile Müslim, İbn Mes’ûd’dan rivâyet etmişlerdir.

(1122) Taberânî, Enes’den, Bezzar da Semure b. Cündüb’den rivâyet etmişlerdir.

Diğer bir hadîsde :

رَكْعَتَانِ يَزَكِّيَانِ الْعَبْدَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَ
مَا فِيهَا، وَلَوْلَا أَنِ اسْتَوْعَى عَلَى أُمِّي لَفَرَضْنَاهُمَا عَلَيْهِ هـ

«Kişi için gece yarısı kıldığı iki rek'ât namâz, bütün varlığı ile dünyâdan hayırlıdır. Eğer ünmetime ağır geleceğinden korkmasaydım, bu iki rek'ât namâzı onlara borç kılardım.» buyurdu. (1123)

Buhârî'nin Câbir'den rivâyet ettiği bir hadîste Resûl-i Ekrem Efendimiz :

إِنَّ مِنَ اللَّيْلِ سَاعَةً لَا يُؤَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ

«Gecede bir vakit var. Herhangi bir müslümân kul, bu vakti denk getirir ve o saatte Allah'tan ne gibi hayır isterse, Allah onu verir.»

Diğer rivâyette :

«Dünyâ ve Âliret iyiliklerinden her ne isterse Allah onu verir. Bu saat her gecede mevcuttur.» buyurmuştur.

Mugire b. Şu'be anlatıyor :

Resûl-i Ekrem gece kalktı ve ayakları şişip ağrıyınca kadar namâz kıldı. Kendisine Hz. Âişe tarafından ;

— Yâ Resûlallah, Allah Senin geçmiş ve gelecek günâhlarını bağışladığı hâlde neden bu kadar kendini yoruyorsun? Diye suâl edildiğinde :

أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا هـ

«(Ben, bu gufrân-ı İlâhiye karşı) Şükreden bir kul olmayayım mı?» (1124) diye cevâb vermiştir. Bu ifâde, rütbenin ziyâdeliğinden, derece üstünlüğünden kinâyedir; çünkü şükr ziyâdeye sebeptir.

لَنْ يَزِيدَ شُكْرًا إِلَّا زِيدَ نَعْمَةً هـ

(1123) Âdem b. Ebî İyâs «Sevâb» da rivâyet etmiştir.

(1124) Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir. Tecrid-i Sarih Tercemesi C. 4, Sf: 51. 580 No.lu Hadis. Tirmizî'de 408 No.lu Hadis.

«Eğer şükrederseniz elbette size arttırırım.» (14 - İbrâhim : 7) buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem, Ebû Hüreyre'ye hitâben :

«Hayâtında, öldüğünde, kabre konduğunda ve kabirden kalktığında Allah'ın rahmetinin senin üzerine olmasını istersen, Allah rızası için geceden bir mikdar kalk ve namâz kıl. Ey Ebû Hüreyre! Evinde namâz kıl, ki gök yıldızları yer halkına nasıl parlarsa evin de gök halkına öyle parlansın» buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem :

عَلَيْكُمْ بِمَيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ فَإِنَّ قِيَامَ اللَّيْلِ قُرْبَةٌ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَتَكْفِيرٌ لِلذُّنُوبِ، وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِسْرَارِ

«Gece kıyâmına devâm edin; zira bu, sizden önceki sâlihlerin ibâdetidir. Çünkü gece ibâdeti, Allah'a yakınlık ve günâhlara kefareti olup insânı bedenî hastalıklardan korur ve günâhlardan uzaklaştırır.» buyurmuştur. (1125)

Yine Resûl-i Ekrem :

«Gece namâz kılmak itiyâdı olduğu hâlde uyanamıyan kimseye aynen namâz kılınmış gibi sevâbı verilir. Ve uykusu da kendisine sadaka olur.» (1126) buyurdu.

Başka bir hadisinde de Ebû Zerr'e hitâben :

لَوْ أَرَدْتَ سَفَرًا أَعَدَدْتَ لَهُ غَدَةً ؟ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَكَيْفَ سَفَرُ طَرِيقِ الْقِيَامَةِ ، أَلَا أُنَبِّئُكَ يَا أَبَا ذَرٍّ بِمَا يَنْفَعُكَ ذَلِكَ الْيَوْمَ ! قَالَ بَلَى يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي قَالَ ضَعْ يَوْمًا شَدِيدَ الْحَرِّ لِيَوْمِ الشُّوْرِ ، وَصَلِّ دَكَّتَيْنِ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ لَوْ خَشِيَ الْقُبُورَ ، وَحُجَّ حَجَّةَ لِعِظَائِمِ الْأُمُورِ ، وَتَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ عَلَى مِسْكِينٍ ، أَوْ كَلِمَةٍ حَقٍّ تَقُولُهَا أَوْ كَلِمَةٍ شَرٍّ تَنْصُرُ عَنْهَا هـ

(1125) Tirmizî, Bilâl'den rivâyet etmiştir. Taberânî ve Beyhakî «hasen» sened ile Ebi Umâme'den rivâyet etmişlerdir.

(1126) Ebû Dâvûd ile Neseî, Hz. Âişe'den rivâyet etmişlerdir.

— «Yâ Ebâ Zer! Yolculuğa çıktığın zamân azık âhr mısın? Buyurdu. Ebû Zer :

— Evet alırım, ya Resûlallah, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

— Dünyâ yolculuğuna azıksız çıkmazsın, ya Âhlret yolculuğu için ne yaparsın? Kıyâmet günü faydalanacağın azığı sana bildiririm mi? Buyurdu. Ebû Zer :

— Bildir, ya Resûlallah, deyince Resûl-i Ekrem :

— «Kıyâmetin dehşeti için sıcak günlerde Oruç tut, kabrin vahşeti için gece namâzı kıl, ölümlüğdeki büyük hâdiseler için de Hac et, yoksullara yardımında bulun ve kötü söz söyleme.» (1127) buyurdu.»

Rivâyete göre, Resûl-i Ekrem'in zamânında bir zât, herkes yatıktan sonra kalkar namâz kılar, Kur'ân okur ve ondan sonra da: «Ya Rab! Beni Cehennem'den âzâd et.» diye duâ ederdi. Bunu Resûl-i Ekrem'e haber verdiler. Resûl-i Ekrem de adamın bu şekilde hareket ettiğini görünce :

— Neden Cennet'i istemiyorsun ve yalnız Cehennem'den korunmak için duâ ediyorsun? Diye sordu. Adam :

— Ben kendimi Cennet'e ehil görmüyorum, dedi. Az sonra Cebrâil aleyhi's-selâm Resûl-i Ekrem'e gelerek, Cenâb-ı Allah'ın bu adamı Cehennem'den âzâd ederek Cennet'e koyduğunu haber verdi.

Yine rivâyete göre; Cebrâil aleyhi's-selâm Resûl-i Ekrem'e :

— Abduliah b. Ömer ne iyi bir insândır. Fakat gecenin bir kısmında namâz kılmayı âdet edinseydi, dedi. Resûl-i Ekrem bunu İbn Ömer'e haber verdi ve o da ondan sonra gece namâzına devâm etti. (1128)

İbn Ömer'in âzâdlısı Nafi: «İbn Ömer, gece namâzına devâm ederdi ve bana: "Sabah oldu mu?" diye sorardı. Ben, sabah olmadığını söyleyince yine devâm ederdi. Sabah olunca, haber verirdim, o da oturup sabaha kadar istiğfar ederdi.»

Ali b. Ebi Tâlib (R.A.) şöyle diyor : «Zekeriyâ'nın oğlu Yahya —Salât ve selâm üzerlerine olsun—, bir akşam doyuya arpa ekmeğini yediği için gece vakti uyanamadı. Allahu Teâlâ kendisine şöyle vahyetti :

«Yâ Yahya! Sana vereceğim evden daha iyi ev, civârıma yaklaştıktan daha iyi muhit mi buldun? İzzet ve Celâlim hakkı için, eğer

(1127) İbn Ebi'd-Dünyâ «Kitâbü't-Teheccüd» de Sırrı b. Muhallid'den mürsel olarak rivâyet etti.

(1128) Buhârî ile Müslim, İbn Ömer'den rivâyet etmişler, fakat rivâyetlerinde Cebrâil'den bahis yoktur. Bakınız: Tecrid-i Sarılı Tercemesi Cilt: 4. Sahife 28 ve 130'a

Cennet'i görseydin ona olan hevesinden vücûdundaki yağın erir ve oraya gitmeğe bayılırdın. Eğer Cehennem'i görseydin, korkundan vücûdundaki yağın erir, yaş yerine kan ağlar ve tüysüz deriye bürünürdün.”»

Bir gün bir adam için Resûl-i Ekrem'e :

— Yâ Resûlallah! Bu adam gece namâzı kıldığı hâlde, gündüz sarhoşluk ediyor, dediler. Resûl-i Ekrem :

— Kıldığı namâz onu yakında bu çirkin hareketinden alıkoyar. (1129) buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem :

رَحِمَ اللهُ رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى ثُمَّ انْقَطَعَ امْرَأَتُهُ فَصَلَّتْ
فَإِنْ أَبَتْ نَضَعَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ هـ

«Gece kalkıp namâz kıldıktan sonra, âilesini de namâz kılmak için kaldıran ve kadın kalkmadığı takdirde, yüzüne su serpmek sûretile onu uyandıran kimseye Allahı rahmet etsin.» (1130) buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem Efendimiz :

رَحِمَ اللهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ ثُمَّ انْقَطَعَتْ وَجْهَهَا
فَصَلَّى، فَإِنْ أَبَى نَضَعْتُ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ هـ

«Allah o kadına rahmet etsin ki, gece namâzına kalkar, kocasını da kaldırır. Şâyet kocası uyanmazsa yüzüne hafif su serper.» (1131) buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur :

مَنْ اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ وَانْقَطَعَ امْرَأَتُهُ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ كُتِبَ مِنَ
الذَّاكِرِينَ اللهُ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ هـ

(1129) İbn Hibban, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

(1130) Ebû Dâvûd ve İbn Hibban, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

(1131) Ebû Dâvûd ve Neseî, Ebû Hüreyre'den; Ebû Said de sahih sened ile rivâyet etmişlerdir.

«Gece kalkan ve âilesini de kaldırarak berâberce namâz kılanlar, karı koca zikredenlerden sayılırlar.» (1132)

Bir başka hadisinde de Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْمَغْرُوبَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ هـ

«Farzlardan sonra en faziletli namâz, gece namâzıdır.» (1133)

H. Ömer b. Hattab (R.A.), Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu haber veriyor:

مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ أَوْ عَنْ شَعْنٍ مِنْهُ بِاللَّيْلِ فَقَرَأَهُ بَيْنَ صَلَاةِ
الْعَصْرِ وَالظُّهْرِ كَيْبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ هـ

«Uyanmadığı için gece evrâdını yerine getiremeyen kimse, sabah ile öğle arasında bunu yerine getirirse, gece yapmış gibi mükâfatını alır.» (1134) buyurmuştur.

BU HUSÛSTA İSLÂM BÜYÜKLERİNİN HÂLLERİ:

H. Ömer (R.A.), gece virdinden bir âyet okuyamadığı va'it, gündüzleri bayılırdı, hattâ bu yüzden bir hasta ziyâreti gibi, günlerce ziyâret edildiği rivâyet edilmiştir.

İbn Mes'ûd (R.A.) insânlar uyuduğu zamân, namâza kalkar, sabaha kadar arı vızıltısı gibi uğultusu duyulurdu.

Yine rivâyete göre; Süfyân-ı Sevrî, bir akşam doyasıya bir yemek yedi. Bunun üzerine: «Yemi artan hayvânın işi de arttırılır.» dedi ve o geceyi sabaha kadar ibâdetle geçirdi. Tavûs b. Keysan (1135), yatağına yaslandığı zamân, dânenin tavada hareketi gibi yatakta kıvranırdı, rahat edemezdi, hemen kalkar ve sabaha kadar namâz kıları. Sonra da: «Âbidlerin uykusu, Cehennem'i hatırlamaktır.» derdi.

Hasan (Allah rahmet etsin): «Gece namâzından ve mal infak et-

(1132) Ebû Dâvûd, Neseî, Ebû Hüreyre ve Ebû Sâid'den.

(1133) Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

(1134) Hadisi Müslim, H. Ömer'den rivâyet etmiştir.

(1135) Yemen âbidlerinden olup, Tâbilnin büyüklerindendir. Kıraatte emsâli görülmemiştir. Bir çoklarından rivâyet ettiği gibi, kendisinden de rivâyet etmişlerdir. Kırk defa Hac etmiş ve Hicrî 160 tarihinde vefat etmiştir.

mekten daha makbûl bir ibâdet bilmiyorum.» derdi. Bir def'a kendisine :

— Gece ibâdet edenlerin yüzlerinin güzel ve nûrlu olmasının sebebi nedir? Diye sorduklarında, şu cevâbı vermiştir :

— Çünkü onlar Rahman ile başbaşa kaldı, o da onlara kendi nûrundan lûtfetti.

Sâlihlerden biri bir seyahatten dönüşte kendisine serdikleri yataкта yatınca, sabaha kadar uyuyamayıp mûtadı olan evrâdını ycrine getiremediği için, bir daha yataқта yatmayacağına yemin etmişti. Abdülaziz b. Ebi Revad, akşam olunca yatağını eli ile yoklar ve: «Çok güzel yumuşak bir döşeksin ama Cennet'in döşekleri senden çok daha yumuşaktır.» diyerek namâza döner ve yatmadan sabaha kadar ibâdetine devâm ederdi.

Fadi b. Abbas (R.A.), akşam olunca şöyle derdi: «Gece, bana çok uzun gelirdi, fakat bir kere Kur'ân okumaya başladım mı ondan hevesimi almadan sabah oluverirdi.»

Hasan-ı Basrî: «Kişi isyân sebebiyle gece ibâdetinden mahrûm olur.» dedi.

Fudayl: «Gündüz orucuna ve gece ibâdetine güç yetiremeyenler, hayırdan mahrûm ve hatâlı kimseler olduğunu bilmelidirler.» demiştir.

Tabiinden olan Sıla. b. Eşyem, gecenin tamamını namâz kılmakla geçirirdi. Buna rağmen sabah olunca :

— Allah'ım! Senden Cennet isteyecek hâlde değilim, beni Cehennem'den âzâd eyle, diye duâ ederdi.

Adamın biri Hakimin birisine, gece ibâdet edemediğinden şikâyet edince, Hakim: «Gündüz isyân etme, gece de kalkma.» diye cevâb vermiştir.

Hasan b. Sâlih (1136) câriyesini bir kişiye sattı. Gece olunca câriye ev halkına: «Namâz» diye seslendi. Ev halkı :

— O ne, sabah mı oldu? Dediklerinde, câriye :

— Siz farzdan başka gece namâzı kılmaz mısınız? dedi. Onlar :

— Hayır, dediler. Sabah olunca câriye Hasan b. Sâlih'e dönerek :

— Beni sattığın kimseler, farzdan başka namâz kılmıyorlar; ben bunların yanında duramam, sen beni geri al, dedi. Hasan da câriye-yi geri aldı.

Rebil anlatıyor : Bir çok geceler İmâm Şâfiî'nin yanında bulundum, gecenin pek azını uyudu.

Ebû'l-Cüveysiye de şöyle diyor: Altı ay İmâm-ı Âzâm Ebû Hani-

(1136) Hemedanlı Müslim'in oğludur. Fakih idi. Zâhid idi. Âbid idi. Ölmüş ailesi vakti, hüngür hüngür ağlardı. Hicri 167 tarihinde vefat etmiştir.

fe'nin yanında kaldım. Bir gece yatlığımı görmedim. İmâm Ebû Hanîfe daha önceleri gecenin yarısını uyku ve diğer yarısını da ibâdetle geçirirdi. Bir gün bir cemâatin yanından geçerken, onlar İmâmı parmakları ile işâret ederek: «Bu adam, sabahlara kadar uyumaz.» dediler. Bunun üzerine İmâm: «Ben, yapmadığım şey ile anılmaktan ve vasıflandırılmaktan utanırım.» dedi ve ondan sonra gece uykusunu kaldırdı. Hattâ gece yatmak için yatağının bulunmadığı da söylenir.

Mâlik b. Dinar, akşam olunca sabaha kadar :

أَمْرَ حَيْبِ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا الشَّيْئَاتِ أَنْ يَحْمَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

«Yoksa kötülük işleyen kimseler, ölümlerinde ve diriliklerinde kendilerini; inanıp yararlı iş işleyen kimselerle bir mi tutacağız sandılar.» (45 - Câsiye : 21) âyetini tekrarlamak sûretiyle sabahlamış olduğu rivâyet edilir.

Muğire b. Habîb şöyle diyor: Mâlik b. Dinar'ı tâkib ettim. Yatsı namâzını kıldıktan sonra abdest aldı ve namâz kılacağı yerde sakalını eline alarak: «Allahım! Mâlik kulunun ağaran şu sakalını Cehennem ateşinde yakma. Allahım! Kimin Cennetlik, kimin Cehennemlik olduğunu sen bilirsin; acaba Mâlik kulun hangi taraftadır?» diye niyâz ederek sabahlamıştır.

Mâlik b. Dinar anlatıyor: Bir gece uyuya kaldım ve evrâdımı yerine getiremedim. Rüyâmda güzel bir câriye karşıma çıktı ve :

— Okur yazarlığın var mı? Dedi. Ben de :

— Var, dedim. O hâlde :

— Şu yazıyı okur musunuz dedi ve elime bir kâğıt parçası verdi.

Kâğıtta :

«Dünyânın geçici ve aldatıcı nimetleri, ölümsüz olarak yaşayacağın Cennet'in zevk ve sefasından seni alıkoymuştur. Xânl geçici olarak kendisinden zevk aldığı bu uyku, ebedi saâdetini sağlayacak ibâdetine engel olmuştur.»

«Uyan namâz kıl ve Kur'ân oku; zira bunlar uykudan hayırlıdır.» diye yazılı idi.

Rivâyete göre, Mesrûk (1137) Hacca gittiğinde bir akşam dahî uyumamak üzere bütün gecelerini ibâdetle geçirdi.

Âbidlerden olan Ezher b. Muğis şöyle diyor: Bir gece rüyâmda, dünyâ kadınlarına benzemeyecek güzellikte bir kadın gördüm. Ona :

— Kimsin? Diye sordum. O :

(1137) Küçük yaşta kaçırılmış ve sonra bulunmuştur. Bundan dolayı kendisine «Mesrûk» denilmiştir. Küfe Tâbiilerindendir. Hicri 63 yılında vefât etmiştir.

- Cennet hûrilerinden biriyim, dedi. Ben :
- Benimle evlenir misin? Dedim. O :
- Benl efendimden iste ve nikâh mihrimi hazırla, dedi. Ben:
- Nikâh mihrin nedir? Diye sordum. O :
- Nikâh mihrim, çokca gece ibâdetidir, dedi.

Yûsuf b. Mihran da şöyle demiştir : Arş-ı A'zâm'ın altında horoz sûretinde bir melek var. Tırnakları içindeki mahmuzları yeşil zebceddendir. Gecenin üçte biri geçtiği vakit, kanatlarını çırparak: «Kalkacak olanlar kalksın.» diye bağırır. Gecenin üçde ikisi geçince: «Kalkacak olanlar kalksın.» diye seslenir. Sabah olduğu vakit, yine kanat çırparak: «Gafiller kalksın.» diye seslenir.

Rivâyete göre; Vehb (1138), otuz sene başını yere koymamıştır ve: «Evimde serill döşek görmektense, şeytân'ı görmek daha hoşuma gider. Zira yatak, insânı uyumağa dâvet eder.» demiştir. Bu zâtın deriden bir minderi vardı, uykusu geldiği vakit, göğsünü ona dayar, üzerinde bir iki süründükten sonra, tekrar namâza kalkardı.

Zâtın biri de şöyle anlatıyor: Allahu Teâlâ'yı rüyâmda gördüm ve şöyle buyurduğunu işittim: «İzzet ve Celâlim hakkı için, elbette Süleyman-ı Teymî'ye ikrâm edeceğim. Çünkü o, kırk sene yatsı abdesti ile sabah namâzını kılmıştır.» Denildi ki: Onun kanaatine göre insânın hatırına uyku geldiği zamân abdesti bozulur.

Eski kitâbların bâzılarında Allahu Teâlâ'dan şöyle hikâye edilir:

«Benim has kulum, kalkmak için horozun ötmesini beklemeyendir.»

GECE İBÂDETİNE KALKMAYI KOLAYLAŞTIRAN ZÂHİRÎ SEBEBLER

Bilmiş ol ki, zâhiri ve bâtını, kolaylaştırıcı sebebler bulunmadıkça, gece uykusundan kalkmak cidden zordur. Bunun zâhiri sebepleri dörttür.

1 — Fazla yemek yememektir. Çünkü çok yemek, o nisbette de çok uykuya sebep olur. Ve bu sûretle kalkmak da zorlaşır. Şeyhlerden bâzıları müridlerin akşam sofrasına giderek, sakın çok yiyip çok içip, çok uyumayın; çünkü çok yer, çok içer ve çok uyursanız sonra ölüm ânında çok pişmân olursunuz, derdi. İşte gece kalkabilmek için birinci asıl, az yiyip mideyi hafif tutmaktır.

(1138) Yemenlidir. Hz. Osman'ın Hilâfeti zamanında Hicrî 34'de doğmuş, 116'da vefat etmiştir. Sikadandır. Bir çokları kendisinden rivâyette bulunmuştur. İbn Sa'd «Tabakat» ında, 20 sene yatsı abdesti ile sabah namâzı kıldığını yazmıştır.

2 — Gündüzleri vücûdunu haddinden fazla yormamaktır. Çünkü bu sebeble sinirler de zayıflar ve fazla uykuya ihtiyaç hâsıl olur.

3 — Öğleden önce biraz uyumalıdır (buna Kaylûle denir). Bu uyku gece kıyâmı için yardımcı bir sünnettir. (1139)

4 — Gündüzleri isyâna dalmamaktır. Çünkü bu hâl, kalbi karartır ve rahmeti celb edecek sebeblere engel olur. Adamın biri Hasan-ı Basrî'ye :

— Yâ Ebâ Said! Ben gece kalkmak için her çâreye başvurur hattâ abdest suyum da hazırlarım. Böyle iken yine uyanamam, bunun hikmeti nedir? Diye sordu. Hasan-ı Basrî :

— Günâhların seni bağıyor, diye cevâb vermiştir.

Hasan-ı Basrî gündüzleri çarşıda milletin patırdı ve gürültülerini duyunca: «Bunlar gündüz uykusuna yatmıyor, bu gece hayır gecesi olamaz.» derdi.

Süfyân-ı Sevrî (1140) «Bir günâhtan dolayı beş ay gece ibâdetinden mahrûm oldum» dedi. Günâhının ne olduğunu sorduklarında: «Bir adamın ağladığını gördüm de bu riyâ olarak ağhyor, dedim. İşte günâhım bu idi.» der.

Zâtın biri şöyle diyor: Bir gün Kürz b. Vebre'nin yanına gittim, ağhyordu. Kendisine :

— Ne oldu, bir kara haber mi aldın? Dedim. Kürz b. Vebre :

— Yok, kara haberden daha fenâ, dedi. Ben :

— Yoksa bir yerin mi sancıyor, dedim. Kürz b. Vebre :

— Yok, daha fenâ, dedi. Ben :

— O hâlde nedir derdin, söyle bakalım, dediğimde, o :

— Kapılarım kapandı, perdelerim indirildi ve uyanıp da gece virdimi okuyamadım, işte buna üzülüyorum. Şübhesiz bu, benim yeni bir günâhımdır, dedi. Çünkü iyilik, dâimâ iyiliği, kötülük ise dâimâ kötülüğü çeker. Bunların azı da netice itibâriyle çoğalır gider. Bunun için Süleyman Dârânî : «Bir kimse cemâatten mahrûm kalırsa, bu hâli, bir isyân neticesidir.» derdi. Yine bu zât: «Gece ihtilâm olmak ukubettir; cünûp olmak ise Allah'a uzaklıktır.» derdi.

Âlimin biri şöyle diyor: Oruç tuttuğun zamân, kimin yanında ve nasıl bir lokma ile iftâr ettiğini düşün; çünkü insanın yediği bir lokma ile kalbi öyle döner ki, bir daha eski hâline gelemes. Bütün günâhlar, kalbi katılaştırır ve gece kıyâmına engel olur. Buna en çok müessir olan da harâm lokmadır. Helâl lokma ise başka hiç bir şeyin yapamayacağı şekilde kalbe te'sir eder, kalbi cilâlandırır ve iyilğe,

(1139) İbn Mâce, İbn Abbas'dan.

(1140) Süfyân-ı Sevrî (vefatı: 161 Hicrî) Kûfeli, hadiste ve fıkhta söz sâhibi büyük âlim.

ibâdete çeker. Kalblerini murakabe altında bulunduranlar, Şeriatın şehâdetinden başka bunnı, tecrübe ile de bilirler. Bu sebepten bâzıları: «Nice lokmalar var ki, insânı gece kıyâmından; nice bakışlar var ki, insânı Kur'ân okumaktan alıkoyarlar. İnsanoğlu bir lokma yemek veya bir iş sebebiyle, bir senelik gece ibâdetinden mahrûm olur. Namâz, insânı kötülükten alıkoyduğu gibi, kötülükler de insânı namâzdan ve diğer iyiliklerden alıkoyarlar.» demişlerdir.

Adamın birisi: «Otuz kûsûr sene gardıyanlık ettim, geceleyin yakalanıp getirilen mahbûslara, yatsı namâzını cemâatle kıldınız mı? Diye sorardım, hepsi de menfi cevâb verirlerdi.» Bu, cemâat ile kılınan namâzın insânı kötülükten menedeceğine işârettir.

Gece ibâdetine kalkmağı kolaylaştıran bâtinî sebebler de dörttür:

1 — Müslümânlar kin beslemekten, bid'atlerden ve fuzûlî dünyâ meşgalelerinden kalbin sâlim olmasıdır. Kalblî dünyâ meşgalesi ile meşbû kimse, geceleyin kalkamaz, hattâ kalksa yine meşgalesiyle uğraşır, huzûr içinde ibâdet edemez, ibâdeti hep vesvese ile geçer. Nitekim şâir :

يَحْذِرُنِي الْبَوَابُ أَنَّكَ تَأْتِيهِمْ هَرَّ وَ أَنْتَ إِذَا اسْتَيْقَظْتَ أَيْضًا فَتَأْتِيهِ

«Kapıcı bana uykuda olduğunu haber verdi. Halbuki sen uyanan da yine uykudasın.» diyor. Bu gibilerin uyanıklığı da gafletle geçtiği için, uyku ve uyanıklıkları arasında bir fark yoktur.

2 — Düşünce azlığı ile korkunun gâlib olması. İnsanoğlu, Âhîretin güçlüklerini ve Cehennem'in derekelerini düşündüğü zamân, uykusu kaçır ve korkusu çoğalır, bu sâyede de gece ibâdetine devâm eder. Tavûs'un dediği gibi: «Cehennem'i düşünmek, âbidlerin uykusunu kaçırmıştır.» Yine hikâye olunduğu gibi, Basra'da Suheyb adında bir köle, bütün geceyi ibâdetle geçirdi. Sâhibesi hanım :

— Senin bu gece ibâdetin, gündüz çalışmana mâni oluyor, dedi. Bunun üzerine köle :

— Cehennem'i hatırladığım zamân, gözlerime artık uyku gelmiyor ne yapayım, dedi.

Yine bütün gece ibâdet eden başka bir köleye aynı şey sorulunca :

— Cehennem'i hatırladığım ân korkum; Cennet'i hatırladığım ân ise hevesim artıyor, bu sebepten uyuyamıyorum, diye cevâb vermiştir. Zünnûn-i Mısri :

مَنْعُ الْقُرْآنِ يَوْعِدُهُ وَيُعِيدُهُ ۝ مُقِلُّ الْعُيُونِ بِلَيْلِهَا أَنْ تَهْجَعًا ۝
فَهَمُّوا عَنِ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ كَلَامَهُ ۝ فَرَقًا بِهِمْ ذَلِكَ إِلَيْهِ تَخَضُّعًا ۝

«Allahu Teâlâ'nın dostlarına hazırladığı Cennet'i düşmanlara için hazırladığı Cehennem'i Kur'ândan anlayan gözler, O'nun azameti karşısında saygı ile eğildi ve uykularını fedâ ettiler.»

Şâirin biri de şöyle söylemiştir :

أَلَمْ تَرَ أَنَّكَ إِذَا نَدَيْتَ وَالْأَمَانِي ۝ عَنِ الْبَيْضِ الْأَوَانِي فِي الْحَبَابِ ۝
بَعِيسٌ مُخْلِدًا لَا مَوْتَ فِيهَا ۝ وَتَلَقَّوْا فِي الْحَبَابِ مَعَ الْحَبَابِ ۝
نَبِيَّةٌ مِنْ مَمَائِكَ إِنْ خَيْرًا ۝ مِنَ النُّورِ الْمَهْجِدِ بِالْقُرْآنِ ۝

«Ey uzun uyku ve derin gâflete dalan insân, bilmiş ol ki; çok uyku ve gâfletin sonu nedânettir. Geceleyin Azrâil'in gelip de senin canını almayacağından emin inisin? Emin olarak uykuya yatan nicelelerini Azrâil yakalamıştır. Kabre girdiğin zamân, iyi veya kötü amelelerini hazır bir döşek bulacak ve orada uzun uykuya yatacaksın.»

İbnü mübârek de şöyle diyor :

«Gece karanlığı bastığı zamân, onlar rükû ederler, çünkü korku uykularını kaçırmıştır. Kendilerini emniyette hisseden gâfiller ise, dünyâda gâflet uykusuna dalmış fırsatı kaçırmışlardır.»

3 — Gece ibâdetinin fazîletini, bu husûstaki âyet, hadîs ve diğer sözlerden öğrenmektir. Bu sâyede ümitlenir, heveslenir, Cennet'teki yüksek derecelere râğbeti artarak gece ibâdetine yönelir. Nitekim sâlihlerden biri, muhârebeden dönüşte yatıp istirahat etmesi için hanımı yatağını hazırlamıştı, fakat adam, doğru mesclde gidip ibâdetle meşgûl oldu. Sabahleyin hanımı: «Döşegini hazırladık, seni bekledik fakat sen gelmedin» deyince, adam: «Kusura bakma, Cennet'i ve onun zevk u sefâsını hatırlayınca oraya ulaşabilmek için evi unuttum da ibâdet ile meşgûl oldum» diye cevâb verdi.

4 — Allah sevgisi ve imân kuvveti. Evet, gece ibâdetini kolaylaştıracak âmillerin en kuvvetlisi, Allah sevgisi ve imân kuvvetidir; çünkü gece namâz kılan insân, okuduğu her kelime ile Allah'a münâcatta bulunduğunu, hattâ kalbinden geçenlere de Allahu Teâlâ'nın âgâh olduğunu, kalbinden geçen hâtıraların ilhâm-ı ilâhî olduğunu

bilir. Allahu Teâlâ'yı seven kimse, elbette onunla tenhâda kalmağı ister ve sevgilisi ile münâcattan da zevk alır. Bu zevk onu, kıyâmını uzatmasına sevkeder.

Böyle zevk alınabilir mi diye inkâra kalkışmamalı; çünkü akıl ve nakil buna şehâdet etmektedir.

Aklın şehâdeti : Bu zevkin akli delili, güzelliğinden veyâ ikrâmından dolayı, sevdiği bir kimse ile uykusu gelmeden sabahlara kadar oturup sohbet etmesidir.

Şâyet, güzeli, gördüğü için ondan zevk alabiliyor; fakat Allahu Teâlâ'yı göremiyor diye itiraz edersen, bilmiş ol ki, o sevgili görülme-yen karanlık bir yerde veyâ perde arkasında da olsa, görmeden ve baş-ka hiç bir ümit olmadan yalnız onun civârında bulunmaktan yine ay-nı zevk alınır.

Eğer, o, cevâbını bekler ve sesini duymaktan zevk alır, halbuki âbid, Allahu Teâlâ'nın sesini duymuyor, ondan nasıl zevk alır? Der-sen!

Bilmiş ol ki, evet Allahu Teâlâ'nın kendisine cevâb vermeyeceği-ni biliyor, fakat hâlini Allah'a arzetmesinde ve sırlarını Allah'a bil-dirmesinde yine zevki bâkidir. Allah'a gerçekten inanan kimse, mü-nâcatı esnâsında hatırandan geçen her şeyi Allah'tan duyduğunu ka-bûl eder ve bu sûretle ondan zevk alır. Bu, gecenin karanlığında pâ-dişaha ihtiyâcını arzeden kimsenin dileğini yerine getirecek ümid ile ondan zevk alması gibidir. Dileğini yerine getirmesi bakımından Al-lah'a olan itimadı daha kuvvetlidir. Allah katında olan, başkalarının yanında olandan daha faydalı, hayırlı ve bâkidir. Tenhâ yerlerde Allah'a ihtiyâcını arzetmekten zevk alınmaz mı?

Nakli delil : Bunun delili, gece kalkanların zevk ile kalkıp ibâdet etmeleridir. İki sevgilinin kavuştukları gece --kendilerine kısa gel-diği gibi-- gece ibâdetine kalkanlara da aynı şekilde gece kısa gel-mektedir. Hattâ birisine: «Bu uzun geceleri nasıl geçirebiliyorsun» diye sorduklarında, «Hiç anlamıyorum; bir yüzünü gösterip geçiyor ve hemen sabah oluveriyor» diye cevâblandırmıştır. Diğer birisi de : «Ben ile gece, müsabakaya çıkan iki at gibiyiz. Bâzan sabaha kadar yarış yaparız. Bâzan da beni fikrimden alıkor.» demiştir. Diğer birisi-ne :

— Geceyi nasıl geçiriyorsun? Diye sorduklarında,

— Benim için gece, gelmesiyle sevindiğim ve gitmesi ile üzüldü-ğüm bir saat gibidir; hiç bir zamân sevincim kendisiyle tamamlan-mış değildir.

Ali b. Bekkâr: «Kırk senedir beni üzen tek şey, sabahın olmasıdır.» dedi.

Fudayl bin İyad : «Güneş batarken, Allah ile başbaşa kalacağım diye sevinirim; güneş doğarken de insânlar ile uğraşacağım diye üzülürüm.» demiştir.

Ebû Süleyman Dârânî: «Eğlence erbâbının eğlence yerlerinde daldıkları zevkten, ibâdet erbâbının gece karanlığında yaptıkları ibâdetteki zevkleri daha büyüktür. Hattâ eğer geceler olmasaydı yaşamağı dahî arzû etmezdim.» demiştir. Yine bu zât: «Âbidlerin gece ibâdetinden aldıkları zevk, ibâdetlerinin sevâbı ile karşılaştıracak olsan, o zevk, ibâdetlerinin mükâfatından çok daha fazla gelirdi.» demiştir. Âlimlerden biri: «Dünyâda Cennet nimetlerine benzeyen tek bir şey varsa, o da âbidlerin gece ibâdetinden aldıkları zevktir.» demiştir. Diğer bâzıları: «Münâcatın lezzeti, dünyâ nimetlerinden değildir, Cennet zevklerindenendir. Allahu Teâlâ onu, sevdikleri için hazırladı, herkes bu zevki alamaz.» demişlerdir.

İbn Münkedir: «Dünyâ lezzetlerinden üç lezzet kalmıştır. Bunlar: 1 — Gece kıyâmı, 2 — Dostlar ile buluşmak, 3 — Cemâat ile namâz kılmaktır» dedi.

Âriflerden bir zât da şöyle diyor: «Allahu Teâlâ seher vakti uyanık kimselerin kalbine bakar ve onların kalbini nûr ile doldurur. Kalpleri hikmetle dolar. Sonra onların kalblerinden hoşlanmadıkları şeyler gâfillerin kalbine aktarılır.»

Eski âlimlerden birisi de şöyle anlatıyor: Allahu Teâlâ bâzı sıddıklara şöyle ilhâm etmiştir:

— Benim birtakım kullarım var, ben onları severim onlar beni sever; ben onları, onlar da beni arzûlar. Onlar beni, ben de onları anarım. Onlar bana bakar, ben de onlara bakarım. Onların yoluna gidersen sen de severim, girmezsen sana küserim. Sıddık :

— Yâ Râb! Onların alâmeti nedir? Dedî. Allahu Teâlâ :

— Çoban, koyununa gölge aradığı gibi, bunlar da gölgeye riâyet eder. Yâni güneş doğuşundan zevâle kadar ibâdet ederler. Kuş yuvasına döndüğü gibi, öğleden akşama kadar yine ibâdete dönerler. Akşam olup herkes yataklarına yatıp uzandıkları sırada da onlar, ayaklarını toplar ve yüzlerini benim karşımda yerlere sererler. Benim sözümle bana yalvarır, benim İn'am ve ihsânım karşısında eğilir, bâzan ağlar, bâzan inler ve bâzan kendilerinden geçer ve bâzan da hayretler içinde kalırlar. Benden dolayı çektikleri vehmini gördüğüm ve bana olan sevgilerinden ötürü yaptıkları şikâyetleri duyduğum için, onlara ilk ikrâmım, benim nûrumdaki onların kalbini nûrlandırmaktır. Bu sâyede ben onlardan haber verdiğim gibi, onlar da benden haber verirler. Sonra, yer ve gökler ve bunlarda bulunan herşey onlar için terâzının bir gözüne konsa, bunu onlar için azımsarım yâni onlara daha çoğunu veririm ve nihâyet rahmetimle onlara yöne-

lirim ne sanırsın? Rahmetimle yöneldiğim kimseye istediğini vermez miyim? Elbette veririm, buyurmuştur.

Mâlik b. Dînar (Allah rahmet etsin) : «Gece ibâdetine kalkan kimseye, (mânen) Allahu Teâlâ yaklaşır, hattâ içlerinde duydukları yumuşaklığı, zevki ve nûru Allahu Teâlâ'nın kalbe tecelli etmesinden bilirler.» Muhabbet kitâbında bunun sırrı ve tafsîlâtına dâir açıklamaya yapılacaktır.

Haberlerde rivâyet edildiğine göre, Allahu Teâlâ şöyle buyurur :

«Ey kulum! Kalbine tecelli eden Allah benim, gayb ile nûrumu müşâhede ettin.» Müridlerinden biri, şeyhine gecelerin uzun olmasından şikâyet etmiş, gâyesl bir kısmını uyku ile geçirmekti. Şeyh'i :

— Oğlum! Allahu Teâlâ'nın gece ve gündüzlerde de nefhâları var, bunlar uyanık gönüllere akıtılır, uykuda olanlar bunlardan istifâde edemez, deyince, mürid :

— Bu beyânâtınla, gecede olduğu gibi gündüz uykusundan da beni mahrûm ettin, dedi.

Bu nefhâların gecelerde vukûu daha kuvvetlidir; çünkü geceleğin, gönüller saf ve meşgale azdır. Nitekim Câbir'in (Allah ondan razı olsun) Resûl-i Ekrem'den rivâyet ettiği sahîh bir hadiste :

إِنَّ مِنَ اللَّيْلِ سَاعَةً لَا يُؤَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى
خَيْرًا إِلَّا آعَطَاهُ إِيَّاهُ هـ

«Gecede bir saat var, Allah'tan hayır dileyen herhangi bir müslümân duâsını bu saate denk getirirse, istediğini Allahu Teâlâ ona verir.»

Diğer rivâyet şekli de şöyledir :

يَسْأَلُ اللَّهُ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا آعَطَاهُ إِيَّاهُ هـ

«Dünyâ ve âhiret hayrından her neyi isterse, Allahu Teâlâ onu ona verir.» (1141) buyurmuştur. Bu da her gecede mevcûttur. Fakat Ramazanda Kâdir gecesî, Cumada icâbet saati gibi bu da gizlidir. İşte o ilâhî nefhâlar da bu saattedir. Doğrusunu Allah bilir.

GECEYİ KISIMLARA AYIRMA KEYFİYETİ

Bilmiş ol ki, geceyi ibâdetle geçirmenin miktarı bakımından yedi derecesi vardır :

1 — Bütün geceyi ibâdet ile geçirmek : Bu, yalnız ibâdete bağ-

(1141) Hadîsi. Müslim rivâyet etmiştir.

lanan, Allah'a yalvarmaktan zevk alan, ibâdet kendileri için gıda ve kalbleri için hayât olan kuvvetli kimselere mahsûstur. Bunlar, uzun zamân ayakta durmaktan yorulmaz, gecelerini, insânların meşgûl oldukları gündüzlerine çevirir, yâni uyku ihtiyaçlarını gündüz te'min eden kimselerdir. Bu yol, geçmişlerden bir çoklarının teâmülû idi. Yatsı abdesti ile sabah namâzını kılarılardı. Ebû Tâlib-i Mekki, tâbiinden kırk kişiden şöhret ve tevâtür yolu ile hikâye edildiğini bildir-mektedir. Bunlar, Medîneli Said b. Müseyyeb, Saffan b. Selim, Mek-keli olan Fudayl b. İyad ve Vühayb b. Verd, Yemenli olan Tâvûs ile Vehb b. Münebbih, Kûfeli olan Rebî b. Haysem ile Hikem, Şamlı olan Ebû Süleyman-ı Dârânî ile Ali b. Bekkâr, Basralı olan Mâlik b. Dî-nâr, Abadanlı olan Ebû Abdullah-ı Havas ile Ebû Âsım, Fars diyârın-dan Habîb, Ebû Muhammed ve Ebû Câbir-i Selmânî, Basra'dan Mâlik b. Dinâr ve Süleyman-ı Teymî, Yezid b. Rakkas ve Habîb b. Ebû Sâ-bit ve Yahya el Bukâî, bir de Hems b. Mihâl gibi zâtlardır. Hattâ bu son zât, bir ayda doksan hatim yapardı, anlamadığı âyeti döner tek-rar okurdu. Ayrıca Medîneli Ebû Hâzım ve Muhammed b. Münkedir de bunlardandır.

2 — İkinci mertebe, gecenin yarısını ibâdetle geçirmektir. Eski-lerden böyle yapanlar pek çoktur. Bunun en güzel usûlû, evvelâ gece-rin üçte birini yatıp uyuduktan sonra kalkarak, sonradan altıda bi-rini uyumaktır. Bu sûretle gecenin ortasını ibâdetle geçirmiş olur, ki bu daha makbûldür.

3 — Üçüncü mertebe, gecenin üçte birinde kalkmaktır. Bunun en güzel şekli de, gecenin yarısını uyuduktan sonra ibâdete kalkıp, sonradan altıda birini uyumaktır. Hülâsa, gecenin son cüz'ünü uyku ile geçirmek daha uygundur. Zira bu uyku, ertesi gün, uykusuzluğu bissettirmez. Eskiler, gündüz sayıklamasını hoş karşılamazlardı. Ay-rica bu, yüzün sararmasını da önler. bu sûretle riyâdan da kurtarmış olur. Gecenin çoğunda kalkıp da seher vakti uyursa, yüzü sararmaz, gündüz uyuklamaz. Hz. Âişe şöyle diyor: «Resûl-i Ekrem gecenin sonuna doğru Vitir Namâzını kıldıktan sonra, gerekirse zevcelerinin yanına gelir; lüzum görürse kıldığı yerde, Bilâl gelip ezân için sesle-ninceye kadar, yaslanırdı.» Yine Hazret-i Âişe buyuruyor: «Ben Resûl-i Ekrem'i dâimâ seherden sonra uyur bulurdum.» Bunun için bâzı se-lef, seherden sonra yaslanmağı sünnet saymışlardır. Ebû Hüreyre bunlardan biridir. Bu vakitteki uyku perde arkasının gayb. âlemini müşâhedeye ve keşfetmeğe vesîledir. Bu da basiret sâhibi insânlara mahsûstur. Burada, gündüzün ilk vaktinde yapılacak olan evrâd için de istirahat vardır. Aynı zamânda yarı geceden sonra gecenin üçte birini kalkıp daha sonra altıda birini uyumak da Dâvûd aleyhi's-se-lâm'ın kıyâmıdır.

4 — Dördüncü mertebe, gecenin beşte ve hiç olmazsa altıda birinde kalkmaktır. Bunun en makbûlü, gece yarısından sonra kalkıp yline sabaha yakın uyumaktır.

5 — Beşinci mertebe, vakit tâyin etmemek ve vakitlere riâyet etmemektir. Çünkü vakitleri tesbît, ancak vahy ile peygamberlere ve ay hesâblarını bilmekle mümkündür. Bu vakitleri gözetlemek, bunlara riâyet edebilen, devâm eden ve uyanabilenler içindir. İnsân karanlık ve kapalı gecelerde vakitleri şaşırabilir, bunun için vakitlere riâyet etmeden, gecenin ilk vakti, uykusu gelinceye kadar ibâdet eder, sonra uyandığı vakit tekrar kalkar, sonra uykusu gelince tekrar yatar. Böylelikle bir gecede iki kıyâmı ve iki de uykusu olur. İşte bu da geceyi ibâdetle geçirmektir. Aynı zamânda amellerin fazîletli ve makbûllerindendir. Resûl-i Ekrem'in ibâdeti böyle idi. Hazret-i Ömer ve sahâbenin selefden ileri gelenleri ile tabîinin çoğu böyle yaparlardı, hattâ selefden bâzıları, uyku birinci uykudur. Uyandıktan sonra bir daha uykuya dönersem Allah gözlerimi uyutmasın, derlerdi. Resûl-i Ekrem'in gece kıyâmı muayyen değildi, yâni her vakitte aynı saatlerde aynı miktarda kılmazdı. Bâzan gece yarısı, bâzan üçte ikisinde, üçte birinde, bâzan da altıda birinde kalkardı. Velhasıl gecelere göre değişirdi. Müzzemmil sûresinde :

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ

«Gerçekten, Rabbin biliyor ki sen üçte ikiye yakınımı, (bâzan) yarısını, (veyâ) üçte birini ayakta durup ibâdetle geçiriyorsun.» (73 - Müzzemmil : 20) buyurulmuştur.

Gecenin üçte ikisinden azı, gecenin yarısı ile altıda birinin yarısıdır. Hazret-i Âişe şöyle anlatıyor: «Resûl-i Ekrem, horoz sesini duyduğu zamân kalkardı, ki bu, gecenin altıda biri ve daha az miktarıdır.» Diğerleri şöyle rivâyet ediyor: «Yolculuk esnâsında Resûl-i Ekrem'in gece namâzını tâkib ettik, yatsı namâzından sonra bir müddet yattı, uyanınca âfâka baktı ve:

رَبِّمَا خَلَفْتُ هَذَا بَاطِلًا

«Ey Rabbimiz! Bunu boş olarak yaratmadım.» (3 - Âl-i İmrân : 191).

إِنَّكَ لَا تَخْلُفُ الْبَيَّاتَةَ

«Sen vadinde hulf etmezsin.» (3 - Âl-i İmrân : 194) âyetine kadar

okudu. Sonra ağzını misvakladı, abdest aldı ve uyuduğu kadar da namâz kıldı, sonra yine namâz kıldığı kadar uyudu, sonra tekrar uyan-
dı ve ilk okuduğu âyeti tekrar okuduktan sonra evvel yaptığı gibi yaptı.»

6 — Altıncı mertebe, bu da hepsinden azdır. Dört rek'ât veya iki rek'ât kılacak kadar zamân kalkmaktır. Yahut herhangi bir mâzeret dolayısıyla abdest alamazsa bu kadar bir müddet kibleye dönerek, zikir ve duâ ile meşgûl olmaktır. Bu da Allah'ın lûtf ve keremiyle gece kalkanlar meyânına girer. Eserde şöyle vârid olmuştur.

صَلِّ مِنَ اللَّيْلِ وَلَوْ قَدَرَ حَلْبٍ شَاءَ هـ

«Geceleyin dahî namâz kıl, isterse bir koyun sağacak kadar müddet olsun.» (1142)

İşte bu anlattıklarımız taksim yollarıdır. Herkes kolayına geleni alsın. Şâyet gece nyanmazsa, hiç olmazsa akşam ile yatsı arasını ve yatsıdan sonraki vitr'ini ihmâl etmemelidir. Sonra da seher vakti nyanmalı nykuda iken sabahlamamalıdır. Bu sûretle yine gecenin iki tarafında da kalkmış olur ki, bu da yedinci mertebedir. Miktarına riâyet edilmek için, gecelerin uzayıp kısaltmaları nazar-ı itibara alınmalıdır. Beşinci ve yedinci rütbelerde ise miktara riâyet diye bir şey yoktur. Zâten yedincide anlattığımız altıncıdan, beşincide anlattığımız da dördüncüden eksik değildir.

FAZİLETLİ GECE VE GÜNDÜZLER :

A — GECELER :

İbâdetle ihyâ edilmesi daha kuvvetli müstehâb olan faziletli geceler, sene içersinde onbeş gecedir. Âhiret yolcusunun bu geceleri boş geçirmesi uygun değildir; çünkü bunlar, hayır mevsimleri ve kârı bol olan gecelerdir. Böyle kazanç mevsimlerini ihmâl eden tâcirler, bir kâr sağlayamadığı gibi, faziletli geceleri gâfletle geçiren âhiret yolcusu da zafere ulaşamaz.

Bu gecelerin altısı Ramâzan ayındadır, ki beş gecesı Ramazan-ı şerifin son onunda yâni yirmisinden sonradır. Kadir gecesı de burarlarda aranır. Birisi de Ramazan-ı şerifin onyedinci gecesidir. Bu gecenin sabahı «Yevm-i furkan» ve iki ordunun birleştiği Bedir vak'ası günüdür. İbn Zübeyr'e göre de Kadir gecesidir. Diğer dokuz geceye gelince: Muharrem'in birinci ve Âşûre geceleri. Recebin birinci ve onbeşinci ve yirmiyedinci geceleri ki, bu son gece Mi'rac gecesidir. Bu

(1142) Ebû Ya'la, İbn Abbas'dan rivâyet etmiştir. Tecrid-i Sarih Tercemesi C: 4. Sahife: 105'de bu husûsta izâhat vardır.

geceye mahsûs namâz olduğu eserde vârid olmuştur. Nitekim hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem, şöyle buyurmuştur.

لِلْعَامِلِ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ حَسَنَاتٌ مِائَةٌ سَنَةٍ، فَمَنْ صَلَّى فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ
اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةَ مِنَ
الْقُرْآنِ وَيَتَشَهَّدُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَيُسَلِّمُ فِي آخِرِهِنَّ، ثُمَّ يَقُولُ:
سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِائَةَ مَرَّةٍ.
ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةَ
مَرَّةٍ، وَيَدْعُو لِنَفْسِهِ بِمَا شَاءَ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاةٍ وَآخِرِيَةٍ، وَيُضِيحُ
صَائِئًا، فَإِنَّ اللَّهَ يَسْتَجِيبُ دُعَاءَهُ كُلَّهُ إِلَّا أَنْ يَدْعُو فِي مَعْصِيَةٍ لَهُ

«Bu gecede iyi amellerde bulunan kimsenin için yüz senelik mükâfat vardır. Her kim bu gecede on iki rek'ât namâz kılar, her rek'atta Fâtîba-i şerif ile Kur'ândan bir sûre okur ve her iki rek'ât başında oturur ve sonunda selâm verir, sonra yüz kere

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

der, sonra yüz kere de salâvât getirir ve dilediği kadar kendisi için din ve dünyâsı husûsunda duâ eder ve oruçlu olarak sabahlarsa, kö-tülükten başka her ne dilerse, Allahın Teâlâ dilediğini verir.» (1143)

Bir de Şâbân-ı şerifin onbeşinci gecesidir. Burada da yüz rek'ât namâz vardır. Her rek'atta Fâtîha'dan sonra yirmi İhlâs okunur. Se-lef-i sâlihîn bu namâzı hiç terk etmezlerdi. Nitekim bunu nâfile na-mâz bahsinde anlattık.

Diğerleri de, arefe gecesiyle iki bayram geceleridir. Nitekim Re-sûl-i Ekrem :

مَنْ أَحْيَا لَيْلَتِي الْعِيدَيْنِ لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ

«Bayram gecelerini ibâdetle geçiren kimsenin kalbi, kalblerin öl-düğü günde ölmez.» (1144) buyurmuştur.

(1143) Ebû Mûsâ el-Medenî «Kitâbü Fazâil-i Eyyâm» da, Hâkim'den.

(1144) İbn Mâce Ebû Umâme'den rivâyet etmiştir.

B — GÜNDÜZLER :

Faziletli günler de 19 gündür. Bunları ibâdetle geçirmek müste-hâbtır. Bunlar arefe, Âşûre ve Receb'in yirmiyedinci günleridir. Bu gün hepsinden mühimdir. Ebû Hürey'e Resûl-i Ekrem'den şöyle ri-vâyet ediyor :

مَنْ صَامَ يَوْمَ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ مِنْ رَجَبٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ صِيَامَ سِتِّينَ شَهْرًا

«Recebin yirmiyedinci günü oruç tutan kimseye, Allahu Teâlâ altmış aylık oruç sevâbı verir.» (1145) buyurmuştur.

Bugün Cebrâil aleyhi's-selâm'ın, Allah tarafından Resûl-i Ekrem'e gönderildiği gündür. Bir de Ramazanın onyedinci günü, bu da Bedir hâdisesi günüdür. Bir de Şâbân'ın onbeşinci günü, bir de Cum'a ve Bayram günleri ile, cyyâm-ı mâlûmat olan Zilhice'nin on günü ve cyyâm-ı mâdûdât olan teşrik günleridir.

Enes, Resûl-i Ekrem'den rivâyet ettiği bir hadiste :

إِذَا سَلِمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَلِمَ الْإِسْلَامُ، وَإِذَا سَلِمَ شَهْرُ رَمَضَانَ سَلِمَ النَّاسُ

«Cuma günü selâmet bulduğu zamân, diğer günler de selâmet bulur; Ramazanda selâmet bulduğu zamân, bütün sene boyunca selâmette olur.» (1146)

Âlimin biri şöyle diyor: «Dünyanın beş gününde mihnet ve meşakkat çeken Ahiret günlerinde mihnet ve meşakkat çekmez. Bu beş gün ise Arefe, Âşûre, Cuma ve Bayram günleridir.»

Haftanın faziletli günleri ise, bunlar amellerin refolduğu Pazartesi ve Perşembe günleridir. Bunların faziletini Oruç Kitâbında say-mıştık, tekrâra lüzûm yoktur.

Muhammed'e Âl ve Ashâbına ve bütün iyilere (sâlih kullara) salât ve selâm olsun.

İHYÂU 'ULUM

1 inci Cildin Sonu

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ خَيْرِينَ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(1147) Ebû Mûsâ el-Medîni «Kitâbü Fedâilil-Leyâlis» de rivâyet etmiştir.

(1146) Nûmâz kitabının 5. bâbında geçti. Bak: sahife 486'ya.

www.ihya.org Web Sitesi
İftihar ile Sunar

Web Sitemizde
Online Kurani Kerim Arama Motoru
Kütübü Sitte, Sahih Buhari
Rüya Tabirleri Sistemi
Binlerce Siir ve Sairler
Kamus Projesi
Türkce-Almanca-İngilizce-Hollandaca
Sözlükler

Fazilet Takvimi Arka Yaprak Konulari
Mehmed Emre'nin Eserleri
Muhtasar İlmilhal
Muhtasar İslam Tarihi

ve nice ekitaplar, islami bilgiler
yer almaktadır..

**HIZMET MUVAFFAK OLSUN DA,
VAR SIN BIZIM YERİMİZ
CAMİNIN PABUCLUGU OLSUN
(S. H. Tunahan ks.)**

Eser Hakkında
ya da
web sitemiz hakkındaki görüs ve fikirlerinizi
bizimle paylasmak için mutlaka
ziyaret ediniz..

www.ihya.org

www.yakup.info & www.hanci.org